

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra evropských studií

Bakalářská práce

2024

Klára Malinovská

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra evropských studií

**Vztah mezi projekty Nové hedvábné stezky v Srbsku,
místní kvalitou vládnutí a prospektů vstupu Srbska do
Evropské unie**

Bakalářská práce

Autorka práce: Klára Malinovská

Studijní program: Teritoriální studia

Vedoucí práce: Zuzana Krulichová, MA

Rok obhajoby: 2024

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.
4. Při přípravě této práce autorka použila aplikaci DeepL za účelem přesného překladu anotace a závěru do anglického jazyka. Po použití tohoto nástroje autorka obsah podle potřeby zkontrolovala a upravila a přebírá plnou odpovědnost za obsah publikace.

V Praze dne 25. dubna 2024

Klára Malinovská

Bibliografický záznam

MALINOVSKÁ, Klára. *Vztah mezi projekty Nové hedvábné stezky v Srbsku, místní kvalitou vládnutí a prospektů vstupu Srbska do Evropské unie*. Praha, 2024. 45 s. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, Katedra evropských studií. Vedoucí bakalářské práce Zuzana Krulichová, MA.

Rozsah práce: 81883 znaků

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá úrovní shody principů srbské kvality vládnutí s přístupovými podmínkami EU v *acquis communautaire* (*acquis*). Výběr hodnocených aspektů kvality vládnutí vychází z čínských investic v Srbsku v rámci čínské iniciativy pás a stezka (jinak také Nové hedvábné stezky). Práce je empirickou analýzou soudobých dějin, přičemž využívá i metodu dvoupřípadové studie pro ilustraci zkoumaného tématu. V těchto studiích nejprve zkoumá prodej měďného komplexu RTB Bor a poté stavbu dálničního úseku mezi městy Poljare a Požega. Tyto projekty a zejména přístup srbských vládních představitelů k nim ukazují na tři oblasti kvality vládnutí, které jsou v rozporu s požadavky *acquis* v jejích kapitolách 5, 23 a 27. Jde o praxi obcházení existujících zákonů o veřejných zakázkách, nedostatečný boj proti korupčnímu jednání a nepostačující úroveň monitorování a minimalizování negativních dopadů čínských projektů na životní prostředí. Tato praxe vede ke zpomalování srbských přístupových jednání. Konkrétně výběr čínských investic umožňuje tuto problematiku zasadit do širšího geopolitického kontextu a srbské zahraniční „politiky alternativ,“ která byla od roku 2012 v Srbsku výrazně prosazována.

Abstract

This bachelor thesis examines the level of compliance of Serbian quality of governance with the EU accession conditions in the *acquis communautaire* (*acquis*). The selection of the assessed aspects of good governance is based on Chinese investments in Serbia under the Chinese Belt and Road Initiative (also known as the New Silk Road). The thesis is an empirical analysis of contemporary history, employing a two-case study method to illustrate the investigated topic. These studies examine the sale of the RTB Bor copper complex and the construction of the highway section between the towns of Poljare and Požega. These projects, and in particular the approach of Serbian government officials to them, point to three areas of governance that are at odds with the requirements of the *acquis* and its chapters 5, 23 and 27. These areas are the practice of circumventing public procurement laws, the lack of action against corrupt practices and an insufficient level of monitoring and minimisation of negative environmental impacts of Chinese projects. This practice has led to delays in Serbia's accession negotiations. The selection of Chinese investments allows this issue to be placed in the broader geopolitical context and Serbia's foreign "policy of alternatives," which has been strongly promoted in Serbia since 2012.

Klíčová slova

Srbsko, kvalita vládnutí, Rozšiřování EU, Evropská unie, Čína, Iniciativa pás a stezka, veřejné zakázky, transparentnost, životní prostředí, zahraniční politika Srbska

Keywords

Serbia, good governance, EU enlargement, European Union, China, Belt and Road Initiative, public procurement, transparency, environment, Serbia's foreign policy

Title/název práce

The relation between the New Silk Road projects in Serbia, Serbian quality of governance and the country's prospects of accession to the European Union.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí práce Zuzaně Krulichové, MA. za vstřícný přístup a skvělou komunikaci v průběhu tvorby práce. Další poděkování patří mé rodině, která respektovala narušování klidných večerů nad skleničkou vína debatami o srbské politice, čínských investicích a fungování přístupového procesu do EU. Neměli moc na výběr, ale většinou to snášeli obdivuhodně.

Obsah

Seznam zkratek.....	8
Úvod	9
1. Kritický přehled literatury	12
2. Teoretická východiska.....	16
3. Metodologie.....	18
4. Socio-politický a ekonomický vývoj v Srbsku mezi lety 2008 a 2019	21
5. Vývoj vztahů mezi Srbskem a EU a srbské veřejné mínění.....	25
6. Vývoj srbsko-čínských vztahů	27
6.1 Charakteristika čínských investic a BRI.....	29
7. Přístupové jednání do EU a kvalita vládnutí	31
8. Měďný komplex v Boru: Zijin RTB.....	32
9. Koridor 11. BRI: dálniční úsek mezi Preljinou a Požegou.....	36
10. Bor a dálnice Miloš Veliki jako ukazatele srbské kvality vládnutí	40
11. Srbská kvalita vládnutí a přístupová jednání do EU	44
12. Diskuze	48
Závěr.....	50
Summary.....	52
Použitá literatura.....	55

Seznam zkratek

Acquis = EU *acquis communautaire*, soubor právních předpisů EU

BRI = Belt and road Initiative, Iniciativa Pás a stezka

CCP = Chinese Communist Party, Čínská komunistická strana

DS = Demokratska stranka, Demokratická strana

EU = European Union, Evropská unie

FDI = Foreign Direct Investment, přímé zahraniční investice

IMF = International Monetary Fund, Mezinárodní Měnový Fond

MoU = Memorandum of Understanding, Dohoda o porozumění

NGO = Non Governmental Organisation, Neziskové nevládní organizace

RFE = Radio Free Europe, Rádio Svobodná Evropa

SAA = Stabilisation and Association Agreement, Stabilizační a asociační dohoda

SL = Srpske liste, Srbská listina

SNS = Srpska Napredna Stranka, Srbská pokroková strana

SO₂ = oxid siričitý

SPS = Socijalistička Partija Srbije, Socialistická strana Srbska

SRS = Srpska Radikalna Stranka, Srbská radikální strana

WB6 = Western Balkan 6, státy západního Balkánu (šest kandidátských zemí do EU)

Úvod

Srbsko patří mezi země Západního Balkánu (WB6), které se potýkají s dlouhým a do jisté míry stagnujícím přístupovým procesem do Evropské unie (EU). Demokratizační a transformativní procesy, které zažila střední Evropa v letech následujících pád železné opony, nebyly v tomto regionu stejným způsobem úspěšné. I Evropská komise (Komise) ve své strategii pro rozšíření EU z roku 2018 uznala, že zdržujícím problémem je tzv. „převzetí státu“ (ovládání státu a tvorby politik pro osobní prospěch, anglicky state capture).¹ Americký think tank Freedom House ve svém reportu uvádí, že úroveň demokracií v tomto regionu byla v roce 2016 stejná, jako v roce 2004.² Později roku 2020 uvedl, že Srbsko a Černá Hora, které jsou v přístupovém procesu do EU v tomto regionu nejdále, by místo demokracií měly být označovány za hybridní režimy.³ Mezinárodní nezisková nevládní organizace (NGO) Transparency International zase roku 2019 konstatovala, že se konkrétně v Srbsku zhoršil stav korupce.

Mimo EU rozvíjí Srbsko v posledních letech i vztahy s Čínskou lidovou republikou (Čínou). Od roku 2012 navýšilo ekonomickou spolupráci s Čínou v rámci své balancovací zahraniční politiky, ve které označuje za své hlavní partnery jak EU a Spojené státy americké (USA), tak i Ruskou federaci (Rusko) a Čínu. Čínské investice prostřednictvím iniciativy Pás a stezka (dále BRI z anglického Belt and road Initiative) v Srbsku často přinášejí krátkodobý ekonomický růst, ale podle odborníků zabývajících se tímto tématem přicházejí s tzv. „politickou cenou.“⁴ Ve stabilitokraciích jako je Srbsko (tedy režimech, které navenek

¹ „A credible enlargement perspective for and enhanced EU engagement with the Western Balkans“, European Commission, Štrasburg 6. února 2018, 3, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:d284b8de-0c15-11e8-966a-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF (staženo 13. března 2024).

„State capture“, Definition of ‘state capture’, Collins Dictionary, <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/state-capture> (staženo 18. dubna 2024).

² „Nations in Transit“, Freedom House, 2016, 11, https://freedomhouse.org/sites/default/files/2020-02/FH_NIT2016_Final_FWeb.pdf (staženo 12. března 2024).

³ „Nations in Transit“, Freedom House, 2020, 3, https://freedomhouse.org/sites/default/files/2020-04/05062020_FH_NIT2020_vfinal.pdf (staženo 12. března 2024).

⁴ Michal Makocki, „China in the Balkans: The battle of principles“, European council on foreign relations,

působí stabilně, ale v domácím prostředí mají autoritářské rysy) je například pravděpodobnější úspěšné zvyšování vlivu vnějších neliberálních aktérů, protože mají potenciál podpořit již existující místní korupční systémy a navýšit benefity těch, kteří se na něm v domácím prostředí již podílí – to bývají obvykle politické elity. Čína tak může pomáhat vytvářet alternativní systém vládnutí, ve kterém je pravděpodobnější růst korupce.⁵

Tato bakalářská práce se zabývá otázkou, jak se některé principy srbské kvality vládnutí (které jsou vybrané a zkoumané prostřednictvím dvou případových studií čínských investic v Srbsku) shodují s požadavky EU v rámci přístupových vyjednávání s kandidátskými státy a jejichmi a principy fungování. V rámci výběru metody případových studií také zkoumá, zda je přístupové jednání Srbska do EU ovlivňováno i srbským vztahem s Čínou.

Časově je práce vymezena na období mezi lety 2012 a 2019, tedy na roky, kdy spolupráce Číny a Srbska prostřednictvím BRI nejvíce rostla. Pro kontext práce krátce uvede ekonomické a politické pozadí Srbska od ekonomické krize let 2008–2009. Ta byla jedním z hlavních motorů pro upevnění srbské balancovací zahraniční politiky, která otevřela cestu ke zkoumaným čínským investicím. Rok 2019 značí začátek výraznějšího nahrazování tradiční spolupráce BRI tzv. covidovou diplomacií, díky které se charakter hlavního proudu spolupráce mezi oběma zeměmi posunul od infrastrukturních a těžko-průmyslových projektů ke zdravotnickému vybavení. Zároveň je do současnosti rok 2019 posledním rokem, kdy byla otevřena k vyjednávání nová kapitola přístupových vyjednávání Srbska s EU v rámci EU *acquis communautaire*.⁶

naposledy upravené 6. července 2017, https://ecfr.eu/article/commentary_china_in_the_balkans_the_battle_of_principles_7210/ (staženo 6. března 2024).

⁵ Digdem Soyaltin-Corella, „The EU Accession Process, Chinese Finance and Rising Corruption in Western Balkan Stabilitocracies: Serbia and Montenegro“, *Europe-Asia Studies* 78, č. 8 (2023): 8, <https://doi.org/10.1080/09668136.2022.2115013> (staženo 12. března 2024).

⁶ EU *acquis communautaire* je soubor právních předpisů EU, které musí kandidátský stát přijmout a které jsou tedy jádrem jednání mezi kandidátem a EU. Je rozdělen do 35 širokých tematických kapitol, které jsou postupně během přístupového vyjednávání otevírány a po jejich úspěšném zpracování uzavírány jakožto

Práce zkoumá ekonomický a politický vývoj soudobého Srbska, na jehož základě pomocí perspektivy případových studií čínských projektů BRI – které používá jako médium – zkoumá kvalitu vládnutí v Srbsku. Následně práce analyzuje kompatibilitu této kvality vládnutí s požadavky EU pro vstup do jejích řad.

Na základě teorie blíže popsané v následujících kapitolách práce předpokládá, že více než na nekorektní počínání čínských aktérů a export čínského ekonomického modelu je zásadnější ve veřejném i akademickém prostoru upozorňovat na poměrně benevolentní přístup srbské strany k BRI, který poukazuje na mezery v srbské kvalitě vládnutí. Ty vedou k pochybnostem o pravděpodobnosti blízkého vstupu Srbska do EU. Práce předpokládá, že výstupy z případových studií a následné analýzy srbské kvality vládnutí a vstupních podmínek EU potvrdí, že přístup Srbska do EU je zpomalen srbskou úrovní kvality vládnutí, protože stav zkoumaných principů kvality vládnutí není v plně souladu s *acquis*.

Ačkoli zahraniční politika Srbska není hlavním objektem zkoumání této práce, je do jisté míry jejím výchozím bodem. Práce vychází ze závazku Srbska vstoupit do EU. Ten je ale ve střetu s kombinací srbského využívání spolupráce s Čínou k prosazování projektů neshodujících se s praxí EU, neúměrnou glorifikací čínského ekonomického angažmá v srbských státních médiích (vedle poměrně chladné prezentace EU, která je pro Srbsko hlavním obchodním partnerem a donorem) a oficiálním vnímáním Číny jako jednoho z hlavních zahraničních partnerů Srbska na základě uměle vytvořeného obrazu o ní. Závazek Srbska ke vstupu do EU a střet tohoto závazku s realitou jsou tedy kontextem, do kterého lze zasadit tuto bakalářskou práci. Srbská kvalita vládnutí, jak ji lze vnímat díky čínským investicím, a míra její shody s *acquis* pomáhá pochopit jeden z mnoha faktorů brzdících vstup Srbska do EU.

Zkoumaná kvalita vládnutí je v této práci zúžena jen na několik jejích aspektů kvůli

oblasti, ve kterých je kandidátský stát připraven na vstup do EU. V práci je dále tento soubor zmiňován pouze jako *acquis*. Pokud práce pracuje dále s obratem „podmínky pro vstup do EU,“ referuje znovu na *acquis*, ne na Kodaňská kritéria (tedy ne na obecné zásady, které musí kandidátský stát splnit: institucionální stabilitu, tržní hospodářství a shodu s *acquis*).

šíří této problematiky. Konkrétně v této práci bude zkoumán právní stát, odpovědnost a efektivita vlády a kvalita jejích rozhodnutí, některé její dopady na obyvatele (a prostředí, ve kterém žijí) a boj s korupcí. Práce tyto kategorie kvality vládnutí zkoumá prostřednictvím koupě měďného komplexu v Boru čínskou společností Zijin mining group (Zijin) a konstrukce úseku dálnice E-763 mezi Preljinou a Požegou v Srbsku.

Téma je významné zejména společensky, protože zkoumané aspekty kvality vládnutí zasahují do fundamentálních vlastností dobře fungujícího státu a konsekvence jsou tedy zásadní i pro vstup do EU. Je tomu tak také díky tomu, že kandidátský status má od roku 2022 i Ukrajina a od roku 2023 Gruzie, což má dopad na politicky orientovaný výzkum o rozšiřování EU a což zároveň podněcuje debaty o rozšíření Unie. Perspektiva čínských investic není v oblasti zkoumání přístupového procesu do EU ani kvality vládnutí v literatuře příliš zastoupena, zejména v českém jazyce, a práce ji tak nabízí jako zajímavý přístup k této komplikované problematice jako díl, který může pomoci k pochopení širokého celku komplikací při přístupových jednáních.

Práce nejprve poskytuje teoretický základ prostřednictvím kritického přehledu literatury, teoretická východiska a vysvětlení metodologie. Ta v této práci spočívá v empirickém zkoumání soudobých dějin Srbska a fungování EU za pomoci metody případových studií. Empirická část práce se následně věnuje ekonomickému, vnitropolitickému a zahraničněpolitickému vývoji Srbska od roku 2012. Kontextová část textu také představuje vývoj srbsko-unijních a srbsko-čínských vztahů a krátce popisuje fungování BRI. Poté je uveden systém rozšiřování EU, ve kterém je v této práci kladen důraz na spojitost s kvalitou vládnutí. Případové studie a analýza srbské kvality vládnutí v těchto případech přináší ilustraci čínského angažmá v Srbsku a toho, jak se na něm projevuje srbská kvalita vládnutí. Na konci práce analyzuje, zda zkoumané oblasti kvality vládnutí korespondují se vstupními požadavky EU.

1. Kritický přehled literatury

Problematika korupce a úpadku demokracie v Srbsku v kombinaci s čínskými investicemi

je v odborné literatuře zkoumána poměrně často pro charakter čínského ekonomického angažmá. To je vnímáno jako méně hodnotově a reformě podmíněné v porovnání s EU. Zaznívají i názory, že čínské angažmá podryvá snahy o unijně orientované reformy v Srbsku.⁷ Investice z Číny bývají například spojovány s environmentálně nezodpovědnými rozhodnutími čínských investorů a srbského státu, zaujatým pokrytím této problematiky srbskými státními médii, špatnými pracovními podmínkami a netransparentním způsobem uzavírání smluv, ve kterém hraje roli domácí korupce a klientelistické sítě.⁸

Tyto problémy lze zakomponovat pod komplexní problematiku kvality vládnutí, nejsou však v tomto kontextu příliš často popisovány, spíše jim je věnována pozornost samostatně. Dilem tato zdrženlivost může pramenit z obecné širší oblasti spadající pod kvalitu vládnutí nebo ze složitosti jednotlivých aspektů kvality vládnutí spojených s čínskými investicemi, jejichž jednotlivé zkoumání je opodstatněné. Pojem kvalita vládnutí je totiž do jisté míry flexibilní, což jej umožňuje používat ve více kontextech, ale také nepřesně nadužívat, aniž by bylo ujasněno, jak je pojem chápán. Obecně řečeno je kvalita vládnutí formou správy věcí veřejných, která podporuje principy právního státu a uznává a ochraňuje lidská práva. Mezinárodní měnový fond jmenovitě mezi principy kvality vládnutí zahrnuje například i boj s korupcí, což zapadá do proudu odborné literatury, která korupci zařazuje za korozivní faktory v liberálních demokraciích, ale i do záběru této bakalářské práce.⁹

⁷ Michal Makocki, „China in the Balkans: The battle of principles“.

Florent Marciacq, „Serbia Looking East, Going West?“, in *The Western Balkans in the World Linkages and Relations with Non-Western Countries*, eds. Florian Bieber a Nikolaos Tzifakis (New York: Routledge, 2019), 72, <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=5798135> (staženo 13. března 2024).

⁸ Tena Prelec, „‘Our brothers’, ‘our saviours’: The importance of Chinese investment for the Serbian government’s narrative of economic rebound“, in *Western Balkans at the Crossroads: Ways Forward in Analyzing External Actors’ Influence*, ed. Ioannis Armatolas, Barbora Chrzová, Petr Čermák, Anja Grabovac (Praha: Prague Security Studies Institute, 2021), 20, https://www.pssi.cz/download//docs/8604_western-balkans-at-the-crossroads-ways-forward-in-analyzing-external-actors-influence.pdf (staženo 12. března 2024). EWB, „Serbian media coverage of the EU in 2020: Love from China and slaps from Brussels“, *European Western Balkans*, 6. dubna 2021, <https://europeanwesternbalkans.com/2021/04/06/media-coverage-of-the-eu-in-2020-love-from-china-and-slaps-from-brussels/> (staženo 12. března 2024).

⁹ „Good Governance The IMF’s Role“, International Monetary Fund, 1997,

Také použití čínských investic pro ilustraci problematických oblastí srbské kvality vládnutí již přineslo několik autorů zabývajících se BRI a regionem Balkánu.¹⁰ V literatuře ale tato perspektiva často není dosazena do kontextu jednání o vstupu do EU, protože tento přístup není všezahrnující – prostřednictvím čínských investic nelze nahlížet na aspekty kvality vládnutí jako je například bezpečnost, nebo na její jiné existující faktory, které by byly zároveň propojené i s EU *acquis*. Přesto může mít tato perspektiva přínos, protože nabízí kombinaci zkoumání vnitřních a zahraničních vlivů zpomalujících srbský přístupový proces. Tato práce tedy využívá pro ilustraci vlivu BRI a srbské kvality vládnutí dvě případové studie, přičemž v jedné vychází z již existujícího výzkumu, a zasazuje je do širšího kontextu přístupového procesu EU.

Tomuto přístupovému procesu se věnuje samostatná, rozsáhlá oblast odborné literatury. Ta se zabývá širokým spektrem problémů od diskurzivní analýzy ročních reportů Komise o Srbsku až po výzkumy zabývající se srbskými posuny v přístupových jednáních navzdory omezené demokratizaci země.¹¹ Číně a jejímu zapojení ve WB6 v ní ale často není věnováno příliš pozornosti, ačkoli je právě v tomto regionu čínské angažmá specifické, protože ve WB6 nečelí stejným regulacím, jako v členských státech EU. Existující literatura se zabývá například konfliktem BRI s některými dohodami, které Srbsko s EU podepsalo (například se Stabilizační a asociační dohodou, anglicky *Stabilisation and Association Agreement*, dále SAA) nebo propojením vysoké míry čínských investic v Srbsku s unijním přístupem ke kandidátským státům. Ten podle některých autorů svou kondicionalitou nepřispívá tomu, aby se Srbsko přibližovalo EU.¹²

<https://www.imf.org/external/pubs/ft/exrp/govern/govindex.htm> (staženo 18. března 2024).

¹⁰ Lze zmínit například několik prací v rámci souboru *Western Balkans at the Crossroads*.

¹¹ Nabízí se například: Anders Aune, „Deconstructing the European Commission’s discourse on Serbia Accession Process – A Critical Discourse Analysis on the Annual Progress Reports from 2010 to 2021“, *Eudaimonia* 6, č. 2 (2022): 5–36, https://doi.org/10.51204/IVRS_22201A (staženo 16. března 2024).

Jana Juzová et al., *Serbia’s EU Accession Path: European Integration without democratization?* EUROPEUM Institute for European Policy, prosinec 2022, 10, <https://europeum.org/data/articles/serbia-s-eu-accession-path-european-integration-without-democratization.pdf> (staženo 23. ledna 2024).

¹² Mihajlo Vučić, „European Integration and the Belt and Road Initiative: A Curious case of Serbia“,

Unijní princip kondicionality udává, že integrace do EU kandidátský stát dosáhne, pokud bude dodržovat princip právního státu a směřovat k „unijnímu“ standardu. V kontextu tohoto systému zaznívají ze strany kritiků dokonce i termíny jako „Potěmkinova vesnice.“¹³ V případě Srbska je podmíněnému nastavení přístupového procesu do jisté míry i dáváno za vinu rozšiřování srbské spolupráce se státy mimo geopolitický Západ.¹⁴ Ačkoli samotný charakter unijního přístupu ke kandidátským zemím není předmětem této práce, kontext odborné literatury, která jej kriticky sleduje, pomáhá lépe chápat vývoj srbského přístupu ke svým zahraničním partnerům, ale i některé vnitropolitické procesy v Srbsku. Tato práce se na tento proud literatury odkazuje i ve finální diskuzi po hodnocení kompatibility srbské kvality vládnutí a unijních požadavků v *acquis*.

Ve svém jádru však tato práce zůstává u zkoumání investic BRI v Srbsku v kontextu přístupového procesu do EU. Zároveň cílí na popsání širě principů kvality vládnutí, které se tyto investice dotýkají. Nejde o pokus o široký záběr všech aspektů kvality vládnutí, ale o selekci těch, které jsou spojeny s čínskými investicemi. Zachování této perspektivy vychází i z toho, že investice prostřednictvím BRI jsou často otevíraným tématem v odborné literatuře posledních let (uznávaný je například politolog Florian Bieber, který zkoumá vnější vlivy na Balkáně),¹⁵ pro jejich poměrně rychlý nárůst v regionu, kde se tradičně spíše angažovaly evropské země, Rusko a případně Turecko. Konkrétně v Srbsku je navíc množství těchto investic nejvyšší z WB6, což slouží jako odůvodnění zájmu o tuto problematiku, a to také pokud je bráno v potaz, že státy tohoto regionu zažívají v poslední

Međunarodni problemi 72, č. 2 (2020): 337–355, <https://doi.org/10.2298/MEDJP2002337V> (staženo 16. března 2024).

Soyaltin-Corella, „The EU Accession Process, Chinese Finance and Rising Corruption“.

¹³ Solveig Richter a Natasha Wunsch, „Money, power, glory: the linkages between EU conditionality and state capture in the Western Balkans“, *Journal of European Public Policy* 27, č. 1 (2022): 46, <https://doi.org/10.1080/13501763.2019.1578815> (staženo 13. března 2024).

¹⁴ Soyaltin-Corella, „The EU Accession Process, Chinese finance and Rising Corruption“, 7–8.

¹⁵ Florian Bieber a Nikolaos Tzifakis, *The Western Balkans in the World Linkages and Relations with Non-Western Countries* (New York: Routledge, 2019), <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=5798135> (staženo 13. března 2024).

dekádě úpadek liberální demokracie navzdory jejich snahám o vstup do EU.¹⁶

Toto zasazení čínských investic do širšího kontextu slouží ke zkoumání toho, jak posilování vztahů s Čínou, převzetí státu a upadající úroveň právního státu v Srbsku zapadá do přístupových vyjednávání s EU v rámci *acquis*.

2. Teoretická východiska

Spojení mezi kvalitou vládnutí a přímými zahraničními investicemi (Foreign Direct Investment, FDI) bývá vnímáno tak, že vysoká úroveň kvality vládnutí je důležitým faktorem pro vyšší množství zahraničních investic v zemi. Právní stát – tedy fungující soudnictví, legislativa, nestranný systém vymáhání práva, transparentní a férové zákony, spolehlivé veřejné informace a důvěra veřejnosti vůči státu – je podle tohoto přístupu atraktivní pro FDI i půjčky a další přísun zahraničního kapitálu, jelikož poskytuje dostatečnou systémovou ochranu.¹⁷ Pokud kvalita vládnutí není vysoká, tvrdí sociolog a ekonom Shaomin Li, stále nemusí docházet k absenci ochrany zahraničního kapitálu; není však zajišťována primárně na základě právního státu, ale na osobních známotech.¹⁸

Ekonomka Sabina Pačariz tuto ideu rozvíjí dále a způsob, jakým jsou vedena vyjednávání o přílivu FDI z jednoho autoritářského režimu do druhého, vidí jako ukazatel kvality vládnutí. Jednání o FDI jsou v tomto případě podle ní často neformální, což vede k omezování autority státních institucí a přesunu této autority k vládnoucím osobám. Protože tato praxe ve svém důsledku omezuje systém brzd a protivah ústících z dělby moci a vede ke konsolidaci moci politické, z FDI se v tomto scénáři podle Pačariz stává vyjednávání o

¹⁶ Richter a Wunsch, „Money, power, glory“, 41–62.

Soyaltin-Corella, „The EU Accession Process, Chinese finance and Rising Corruption“, 14.

¹⁷ Shaomin Li, „Why a poor governance environment does not deter foreign direct investment: The case of China and its implications for investment protection“, *Business Horizons* 48, č. 4 (červenec-srpen 2005): 297–299, <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2004.06.002> (staženo 4. března 2024).

¹⁸ *Ibid.*

domácím vlivu.¹⁹ Práce Li a Pačariz tedy slouží jako teoretický základ pro případové studie použité v této práci, protože je v Srbsku zaznamenáván úpadek demokracie a právního státu, zatímco čínský komunistický režim je již dlouhodobě nedemokratický.

FDI je způsob, jak lze do státu přinést nové znalosti a technologie a přispět k otevření se zahraničním trhům; proto vytvářejí ekonomiky s nižšími příjmy jako je Srbsko různé politiky, které FDI mají přitahovat a podpořit tak místní ekonomiku.²⁰ FDI je také nejobvyklejší formou zahraničních investic ve státech, které operují systémem založeným na soukromých vztazích, jak je popsán výše. Důvodem je, že omezený právní stát vytváří možnost pro soukromou ochranu investic, jejich kontrolu, příjem, využití, ale i podobu nepřímého navrácení. V porovnání jsou k nepřímým zahraničním investicím (kupříkladu do akcií) potřeba transparentní, veřejné ekonomické informace, které by motivovaly investory – v Srbsku tato nepřímá forma investic proto není tak častá, jako FDI.²¹

Propojení investic ze zahraničí s transparentností (tedy jednoho z principů kvality vládnutí) rozebírá i Tena Prelec, akademička zabývající se WB6, kvalitou vládnutí a bojem proti korupci. Prelec dokládá spojení mezi investicemi ze zemí mimo geopolitický Západ, nízkou úroveň jejich transparentnosti a výraznějšími negativními dopady na životní prostředí.²²

Světová banka jako indikátory kvality vládnutí uvádí hlas a odpovědnost (míru svobody projevu, jednání a médií či možnosti zapojení občanů na výběru vlády), právní stát, politickou stabilitu, ochranu před násilím a terorismem, efektivitu vlády (i nezávislosti institucí od politického tlaku), kvalitu vládních rozhodnutí a prevenci korupce.²³ Tato práce

¹⁹ Sabina Pačariz, „Foreign direct investment (FDI) as indicator of regime type: contemporary Serbian – Turkish relations“, *Southeast European and Black Sea Studies*, 22, č. 1, (2022): 101–102, DOI: 10.1080/14683857.2022.2035034 (staženo 4. března 2024).

²⁰ Valentina Vukmirović, Milica Kostić-Stanković, Dejana Pavlović et al., „Foreign Direct Investments‘ Impact on Economic Growth in Serbia,“ *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* 23, č. 1 (2021): 122, <https://doi.org/10.1080/19448953.2020.1818028> (staženo 5. března 2024).

²¹ Li, „Why a poor governance does not deter foreign direct investment“, 299.

²² Prelec, „‘Our brothers’, ‘our saviours‘“, 20.

²³ Daniel Kaufmann, Aart Kraay a Massimo Mastruzzi, „The Worldwilde Governance Indicators: Methodology

věnuje pozornost těm oblastem, které lze zkoumat prostřednictvím čínských projektů BRI v Srbsku: tedy právnímu státu, odpovědnosti a efektivitě vlády, kvalitě jejích rozhodnutí, některým jejím dopadům na obyvatele Srbska (jakož i na prostředí, ve kterém žijí) a boji proti korupci. Okrajově se také pod kategorií „hlas a odpovědnost“ zabývá nezávislostí médií.

Spojitosť mezi kvalitou vládnutí a vstupními požadavky EU jsou často zkoumány v kontextu unijního „exportu“ demokratických principů. Jedním ze způsobů, jakým EU exportuje své zásady obchodu, státní správy a fungování společností je právě skrze přístupový proces a kapitoly *acquis*, které kandidátské země musí pro vstup úspěšně naplnit. Jako jeden z alternativních exportérů autokratického modelu je vnímána v odborné literatuře například Čína, jak uvádí například politoložka zabývající se korupcí, byrokraciemi autokratických režimů a převzetí státu Digidem Soyaltin-Corella.²⁴ Teoretickým východiskem pro analytickou část bakalářské práce (kapitoly 8 až 11) je právě tento text Soyaltin-Corelly, která v něm zkoumá unijní export demokracie, čínské finance a rostoucí korupci v zemích WB6. Soyaltin-Corella navíc ve svém textu pracuje s případovými studii Srbska a Černé Hory, což jej činí ještě více relevantním pro tuto práci; poukazuje v něm také na systém mezivládních dohod mezi Čínou a Srbskem, které obcházejí transparentní systém tendrů o veřejné zakázky, tedy systém preferovaný EU.

3. Metodologie

Metodologií práce je empirická analýza soudobých dějin Srbska, jeho evropské integrace a místních čínských investic v rámci BRI. Zároveň práce využívá metody dvoupřípadové studie. Ze začátku analyzuje vývoj srbské ekonomické situace a společensko-

and Analytical Issues“, Brookings Institution, Světová banka, září 2010, <https://info.worldbank.org/governance/wgi/pdf/WGI.pdf> (staženo 5. března 2024).

²⁴ Soyaltin-Corella, „The EU Accession Process, Chinese finance and Rising Corruption“.

politického směřování, které vedlo k nástupu Aleksandara Vučiće. Tato část vykresluje kontext, do kterého jsou později zasazeny případové studie; příliv čínského kapitálu totiž souvisí s úspěchem politické strany Aleksandara Vučiće. Tato kontextová část věnuje zvláštní pozornost také charakteru a vývoji srbsko-čínských a srbsko-unijních vztahů, aby byl narativy vedoucí k Vučićově úspěchu a s ním spojená následná rozhodnutí detailněji popsány v jejich rozkolu. Na jednu stranu totiž Vučićovo Srbsko získává finanční asistenci a otevřenou – ač podmíněčnou – cestu do EU, na druhou stranu zintenzivňuje vztahy s jejím rivalem: Čínou.

Částečný přístup k práci prostřednictvím případových studií se inspiroje projektem *Western Balkans at Crossroads – Ways Forward in Analysing External Actors' Influence*. Tento projekt je sestaven z různorodých případových studií, které „zkoumají specifické mechanismy vlivu nebo různých aspektů souvisejících s vnějšími vlivy.“²⁵ Přesněji se práce inspiroje třetí sekci tohoto souboru studií, kde Tena Prelec na základě případových studií čínských investic v Srbsku konstatuje, že za negativní vlivy těchto investic v Srbsku jsou odpovědní velkým dílem srbští domácí politici.²⁶ Konkrétně tak činí při zkoumání kompatibility srbské kvality vládnutí s unijními požadavky, ve kterém se práce nezabývá pouze externími aktéry, jako je EU nebo Čína, ale věnuje pozornost vnitřnímu srbskému přístupu k této problematice, bez kterého by debata o Srbském geopolitickém směřování nemohla být kompletní. Právě tímto přístupem se práce inspiroje: zkoumáním mechanismu toho, co čínská strana povoluje a srbská strana v tomto vzájemném vztahu využívá.

Tato práce ke studii Prelec o prodeji měďného komplexu v Boru přidává další zdroje

²⁵ Ioannis Armakolas et al., *Western Balkans at the Crossroads: Ways Forward in Analyzing External Actors' Influence*, Praha: Prague Security Studies Institute, 2021, 8 https://www.pssi.cz/download//docs/8604_western-balkans-at-the-crossroads-ways-forward-in-analyzing-external-actors-influence.pdf (staženo 26. prosince 2022).

²⁶ Tena Prelec, „Eco-Monsters & Eco-Fighters: China's investments in Serbia's Heavy Manufacturing Industry as Seen Through an Environmental Lens“, in *Western Balkans at the Crossroads: Ways Forward in Analyzing External Actors' Influence*, ed. Ioannis Armakolas, Barbora Chrzová, Petr Čermák, Anja Grabovac (Praha: Prague Security Studies Institute, 2021), 128–140, https://www.pssi.cz/download//docs/8604_western-balkans-at-the-crossroads-ways-forward-in-analyzing-external-actors-influence.pdf (staženo 5. března 2024).

a hlouběji tento případ rozebírá v kontextu kvality vládnutí (v čemž začala Prelec) a zasazuje jej nově do kontextu přístupového procesu do EU. Protože je pro tento případ dostatek dalších sekundárních zdrojů, může bezpečně sloužit jako jedna z konkrétních ilustrací pro teoretická tvrzení této práce.

V duchu přístupu Teny Prelec byla v této práci vybrána i druhá případová studie, tentokrát z infrastrukturního sektoru: jde o část dálnice E-763 mezi Preljinou a Požegou v Srbsku. Tento dálniční úsek patří do jednoho z největších projektů BRI v tomto regionu a je součástí tzv. Sektoru 11, který má propojit Srbsko, Černou Horu a Itálii.²⁷ Úsek je financován z čínské půjčky a realizován firmou z Číny, což jej činí příkladnou ilustrací fungování BRI. Výběr tohoto případu byl také motivován dostatkem sekundárních zdrojů, což není kvůli charakteru zkoumaných témat (transparentnost jednání apod.) samozřejmé. Ačkoli je projektů BRI v Srbsku mnoho a zkoumání jejich většího počtu by garantovalo více důkazů pro tvrzení této práce, výběr případových studií byl omezen mimo množství zdrojů také rozsahem textu. Přesto ale tento výběr reprezentuje alespoň dva z hlavních sektorů, do kterých Čína v Srbsku investuje: těžký průmysl a infrastrukturu.

Bakalářská práce adoptuje metodu případových studií kvůli specifické perspektivě a vhledu, které případové studie nabízejí do zkoumaného tématu.²⁸ Zároveň díky tomuto přístupu může práce bezpečně pracovat jen s několika principy jinak velmi obsáhlé problematiky kvality vládnutí, a ponechává tak prostor ke komparaci stavu těchto střípků kvality vládnutí v Srbsku s unijními požadavky k přijetí Srbska do EU.

Na základě případu měďného komplexu v Boru a dálničního úseku mezi Preljinou a Požegou je ukázán vztah čínských projektů a srbské kvality vládnutí konkrétně prostřednictvím analýzy podmínek uzavírání smluv, jejich transparentnosti, výhodnosti pro obě strany, environmentálních dopadů projektů nebo například odpovědí na občanské

²⁷ „Serbia’s E-763: How China is constructing a high-speed road without a licence“, *Just Finance*, 15. února 2022, <https://justfinanceinternational.org/2022/02/15/serbias-e-763-how-china-is-constructing-a-high-speed-road-without-a-license/> (staženo 13. dubna 2024).

²⁸ Armakolas et al., *Western Balkans at the Crossroads*, 8.

stížnosti. Tyto ukazatele kvality vládnutí jsou zkoumány primárně na základě výstupů srbských nevládních organizací, které se zabývaly podmínkami realizace těchto projektů (jmenovitě například Koalicija 27, Transparency Srbija nebo Beogradski centar za bezbednosnu politiku.) Dalšími zdroji jsou například reporty mezinárodních institucí jako jsou Komise nebo Světová banka.

Tato část práce konkretizuje obecná tvrzení teoretické a analytické části – uvádí specifické procesy výběru čínských investorů, formu jejich angažmá v Srbsku a přístup k nim ze srbské strany. Obecná tvrzení vycházející z popisu ekonomických a obchodních strategií Číny a srbského sociopolitického vývoje zde jsou prezentována na konkrétních případech.

Následně práce analyzuje nalezená fakta o stavu srbské kvality vládnutí s *acquis*; pokud případová studie tedy poukazuje na korupci, dalším krokem práce je analyzovat, zda je stav korupce v Srbsku kompatibilní s přístupovými požadavky EU ohledně boji proti ní. Práce čerpá přímo z výročních zpráv od Komise a výstupů dalších organizací monitorujících srbskou kvalitu vládnutí, čínskou ekonomickou přítomnost v zemi a postup Srbska v přístupových vyjednáváních do EU. Data dostupná z těchto výstupů pomohou zařadit do kontextu informace získané v případových studiích a podpořit tak empirickou analýzu soudobých dějin, kterou práce je.

Výše popsaná teoretická východiska vedou k hypotéze, že platí korelace investicí ze zemí mimo geopolitický západ a nízké míry transparentnosti v případových studiích. Přesnost této hypotézy je v práci zkoumána na základě charakterizace veřejných zakázek v případových studiích a jejich realizace. Stejně tak případové studie cílí na potvrzení hypotézy, že úpadek liberální demokracie nutně neznamená také úpadek zahraničních investic, pouze jinou formu jejich přijímání ze strany státu, která se nemusí shodovat se systémem, který prosazuje EU a může vést k vyšší míře negativních důsledků.

4.Socio-politický a ekonomický vývoj v Srbsku mezi lety 2008 a 2019

Po pádu vlády Slobodana Miloševiče roku 2000 začala v Srbsku vládnout široká pro-západní

koalice. Novou vládu vedla Demokratická strana (Demokratska stranka, DS), jejíž popularita však postupně klesala kvůli korupčním skandálům a nevyřešenému problému týkajícího se Kosova.²⁹ Když navíc později Srbsko pocítilo důsledky světové ekonomické krize let 2008 a 2009, přízeň občanů vůči DS opadla ještě více.

Své šance v tomto období využila nově vzniklá Srbská pokroková strana (Srpska napredna stranka, dále jen SNS), která se roku 2008 oddělila od ultrapravicové Srbské radikální strany (Srpska radikalna stranka, SRS). V čele SNS stál Aleksandar Vučić spolu s Tomislavem Nikolićem, kteří v parlamentních volbách roku 2012 poprvé získali pro SNS většinu hlasů jako strana profilující se prounijně a více umírněně, než SRS. Tento úspěch se podařil i navzdory tomu, že s sebou mnozí politici SNS nesli ultrapravicovou minulost z působení SRS v devadesátých letech dvacátého století; SNS totiž přislíbila občanům žádaný ekonomický růst.³⁰

Vučić se tedy po volbách roku 2012 stal prvním místopředsedou vlády a zároveň předsedou nejsilnější strany v parlamentu, protože tentýž rok vyhrál Nikolić prezidentské volby a předsednictví SNS přenechal Vučićovi. Post premiéra získal Ivica Dačić, tehdejší lídr Socialistické strany Srbska (Socijalistička partija Srbije, SPS) založené Slobodanem Miloševićem. SNS složila s SPS roku 2012 vládu, což je partnerství, které je snadno dohledatelné i v následujících letech; SPS zůstávala ve vládnoucí koalici s většinovou SNS i po parlamentních volbách roku 2014 a 2016. Tyto volby pozvedly Vučiće na pozici premiéra, kterou však roku 2017 opustil po výhře v prezidentských volbách. Post premiérky zaujala Vučićem vybraná Ana Brnabić (SNS), která roku 2024 vede již svůj třetí kabinet.³¹

²⁹ Kosovo roku 2008 vyhlásilo nezávislost od Srbska, které toto rozhodnutí k roku 2024 neuznalo. Čína a Rusko patří mezi státy, které podporují územní celistvost Srbska včetně Kosova a přidávají se tak k jeho názorovým pozicím například na půdě Organizace spojených národů.

³⁰ Anastas Vangeli, „China’s ideational impact in the Western Balkans“, in *Western Balkans at the Crossroads: Ways Forward in Analyzing External Actors’ Influence*, ed. Ioannis Armakolas, Barbora Chrzová, Petr Čermák, Anja Grabovac (Praha: Prague Security Studies Institute, 2021), 14–15, https://www.pssi.cz/download/docs/8604_western-balkans-at-the-crossroads-ways-forward-in-analyzing-external-actors-influence.pdf (26. května 2024).

³¹ Jovan Jovanović, *The Vučić System An Analysis of the Consolidation and Concentration of Power* (Bělehrad:

Hospodářský růst, o který opřela SNS roku 2012 svůj úspěch, byl do jisté míry jedním z pilířů její popularity i v dalších letech. Zdůrazňováním ekonomického úspěchu a postupného navyšování FDI v Srbsku strana udržuje dojem dobře odvedené práce. Od roku 2015 tak činí častěji ve spojení s čínskými investicemi, které jsou prezentovány jako důkaz úspěšné diverzifikace zahraničních obchodních partnerů. Rozšíření sítě těchto partnerů bylo cílem SNS, protože právě přílišné spoléhání na unijní trh bylo jedním z důvodů silného dopadu krize let 2008 až 2009 na Srbsko; v době krize bylo Srbsko na EU navázáno například prostřednictvím FDI, přes zahraniční obchod nebo integrovaný bankovní sektor.³²

Problém, který SNS v letech po krizi léčila „diverzifikací zahraničních partnerů“ však částečně ležel i na srbské straně. Florian Bieber upozorňuje na strukturální problémy tehdejší srbské státní správy a ekonomiky jako jsou rigidní pracovní trhy, omezená soutěživost na světových trzích, vysoká nezaměstnanost nebo de-industrializace, která vedla k dlouhodobému snižování srbské výroby.³³ Srbská ekonomická obnova navíc nebyla rychlá a nestála jen na rozhodnutích srbské vlády (která spočívala právě ve snaze přinést do Srbska více FDI, což byla i strategie předchozí koalice). Stát totiž zažil silnou recesi i v letech 2012 a 2014, ze které mu zásadně pomohla půjčka Mezinárodního měnového fondu (International Monetary Fund, IMF).³⁴

I tak ale lze říci, že se Srbsku podařilo přisun FDI navýšit, a to hlavně mezi lety 2015 a 2018. Tento nárůst koresponduje s lety, kdy v Srbsku výrazněji narostlo čínské ekonomické angažmá; to nespočívá jen v přímých investicích, ale i v objemných půjčkách. Přesto nejvíce investic do Srbska přicházelo z EU (roku 2016 šlo až o 69 % celkového FDI v Srbsku) a Čína zdaleka nebyla jedinou mimoevropskou zemí, která v Srbsku výrazněji investovala – v tomto kontextu jsou zmiňovány například Rusko, Turecko a Spojené

Friedrich Naumann Foundation for Freedom, 2021), 6–11, <https://www.freiheit.org/publikation/vucic-system> (staženo 23. března 2024).

³² Prelec, „‘Our brothers’, ‘our saviours’“, 17.

³³ Bieber a Tzifakis, *The Western Balkans in the World*, 36.

³⁴ *Ibid.*, 36–37.

Arabské Emiráty.³⁵

Srbská orientace na zahraniční partnery mimo EU je znatelná nejen v ekonomice, ale i v celkové zahraniční politice SNS. V základu však nejde o nový přínos SNS; Vučićova strana navázala na politiku čtyřech pilířů (tzv. „politiku alternativ“) z roku 2009, kterou přinesl v předchozí vládě Tadić. Oněmi čtyřmi pilíři, na které má podle této politiky Srbsko spoléhat, jsou EU, USA, Rusko a Čína. Rozdílem mezi vládou DS a SNS s SPS je však v tom, že SNS tuto politiku od roku 2012 výrazně posílila a pokračuje v ní ve vyšší intenzitě dodnes.³⁶

Úspěch SNS od roku 2012 se nese s výrazným úpadkem liberální demokracie. Volby roku 2012 jsou odborníky označovány za začátek autoritářských sklonů vládnutí v Srbsku a konsolidace moci kolem osoby Aleksandara Vučiće a jeho strany; ta se stala největší v Evropě pro výhody, které členství pro běžné občany znamená.³⁷ Švédský institut V-Dem zkoumající kvalitu vládnutí uvedl Srbsko mezi deseti zeměmi, které mezi lety 2009–2019 nejvíce sklouzávaly k autokratickému režimu, přičemž zásadní úpadek liberální demokracie je sledován právě od roku 2012.³⁸ Konsolidace moci do rukou předních politiků SNS, zejména samotného Vučiće, rozšiřování klientelistických sítí a protekčního ekonomického systému, nepřiměřené navyšování dotací pro zahraniční investory, omezování nezávislosti jurisdikce a médií nebo oslabování politické a občanské opozice jsou jen několika příklady tohoto demokratického úpadku.³⁹

Konkrétně srbská státní média jsou dlouhodobě předmětem odborných debat. Podle

³⁵ Bieber a Tzifakis, *The Western Balkans in the World*, 48–52.

³⁶ Vladimír Vučković, *The West is Dear, but the East is Dearer: Policy Pressures and Actors' Preferences in Serbia* (Praha: Prague Security Studies Institute, 2023), 4, https://www.pssi.cz/download//docs/8604_western-balkans-at-the-crossroads-ways-forward-in-analyzing-external-actors-influence.pdf (21. března 2024).

³⁷ Jovanović, *The Vučić System An Analysis of the Consolidation and Concentration of Power*, 5–8.

³⁸ Vanessa A. Boese et al., *Democracy report 2022 Autocratization Changing Nature?* Göteborg: Varieties of Democracy Institute (V-Dem) (2022), 23, https://v-dem.net/media/publications/dr_2022.pdf (staženo 30. března 2024).

Jovanović, *The Vučić System An Analysis of the Consolidation and Concentration of Power*, 17.

³⁹ Jovanović, *The Vučić System An Analysis of the Consolidation and Concentration of Power*, 8–10.

mediálních analýz se totiž vyznačují upřednostňováním těch zpráv a narativů, které nejsou příliš názorově v rozporu se srbskou vládou. Studie Centra pro současnou politiku (bělehradské NGO) uvádí, že hlavními zdroji čtyřech nejčtenějších srbských médií jsou srbsští vládní představitelé, kteří mají tendence prosazovat vlastní narativy k nejpálčivějším společenským tématům.⁴⁰ V praxi se tato realita projevuje například i upřednostňováním mediálního pokrytí investic z Číny, zatímco unijní asistence a investice bývají brány jako samozřejmé. Zároveň mohou tato média být nakloněna neúměrné prezentaci čínských investic jako nutných a výhodných. Velká část místních médií je závislá na srbské vládě v oblasti financování a personálu, což je činí náchylnějšími na politizaci jejich obsahu, pokud se kabinet rozhodne tohoto vztahu využít.⁴¹ Vládně orientované zpravodajství v nejsledovanějších médiích má potenciál se projevit na veřejném mínění občanů a jejich vnímání jak zahraniční, tak domácí politiky, konkrétně i percepce zahraničních partnerů. To však poté nemusí odpovídat realitě. Ačkoli mediální pokrytí případových studií nepatří plně mezi kritéria kvality vládnutí, které tato práce v souvislosti s *acquis* hodnotí (a to zejména protože *acquis* nezávislost médií příliš nereflektuje), je dobré vnímat i tento kontext. Míra jejich svobody totiž může mít nepřímý vliv na evropeizaci Srbska a vůli Srbů vůbec do EU vstoupit, jak je více popsáno v závěrečné diskuzi.

5. Vývoj vztahů mezi Srbskem a EU a srbské veřejné mínění

Paralelně se snahou o diverzifikaci zahraničních partnerů Srbsko postupovalo ve vyjednávání o vstupu do EU. Ta zůstává navzdory srbskému důrazu na rozšiřování sítě

⁴⁰ Nemanja Todorović Štiplija et al., *Serbian Media Reporting on the European Union 2020 Love from China and Slaps from Brussels*, Bělehrad: Centar Savremene Politike, European Western Balkans, (2021), 29, <https://europeanwesternbalkans.com/wp-content/uploads/2021/04/Serbian-Media-Reporting-on-the-European-Union-2020-Love-from-China-and-slaps-from-Brussels.pdf?fbclid=IwAR3IJdkQRmD7Edwzzb8OaaU6L8UIBuZGKYe7TIThXbDdfGyHIWoo8xaF1Bw> (staženo 21. března 2024).

⁴¹ Jovanović, *The Vučić System An Analysis of the Consolidation and Concentration of Power*, 4, 9–11.

zahraničních přátel nejvýznamnějším obchodním partnerem Srbska. Není tomu tak jen díky vysokému podílu na FDI nebo výši vzájemného obchodu; Srbsko od EU získalo od roku 2001 přes 20 miliard eur formou nevratných darů v rámci unijních snah o podporu liberálně-demokratických reforem, které jsou požadovány před vstupem Srbska do EU. Nehledě na motivaci a jistou podmíněčnost těchto financí tato částka činí z EU největšího donora Srbska.⁴²

Srbsko roku 2008 podepsalo s EU SAA a o rok později požádalo o vstup do Unie. Kandidátský status získalo roku 2012 a přístupová jednání započala s lednem 2014. Hned o rok později byly otevřeny první dvě kapitoly *acquis*, přičemž k roku 2024 jich je otevřených 22 a dočasně uzavřené jsou dvě (k roku 2019 byl jejich počet stejný). Výše zmíněná finanční podpora ze strany EU vychází právě z tohoto dlouhodobého přístupového procesu, který pokračuje ve světle překážek v podobě nejasněné otázky nezávislosti Kosova, úpadek liberální demokracie nebo srbské zahraniční politiky alternativ.

Financování od EU a prospekty spolupráce s EU jsou ale zatížené byrokracií a proto jsou pro státy WB6 v některých případech dosažitelnější nabídky Ruska, Číny, Turecka a Spojených Arabských Emirátů.⁴³ Jednání s těmito zeměmi bývá rychlejší a prezentace těchto dohod v Srbsku, jak se na ní podílejí srbsští politici a státní média, poté způsobuje nárůst jejich pozitivního vnímání v srbské společnosti. Na druhou stranu se percepce EU zásadním způsobem pozitivně nevyvíjí, ale spíše stagnuje, což je stejně jako míra nezávislosti velkých srbských médií širším kontextem procesu (a stavu) evropeizace v srbské společnosti.

Výzkum veřejného mínění americké NGO Mezinárodního republikánského institutu (International Republican Institute, IRI) z roku 2018 ukazuje, že Srbové vnímají za dobré směřování země hlubší utužování vztahů s Čínou (84 % respondentů) a Ruskem (85 %),

⁴² „Overview – Instrument for Pre-accession Assistance“, European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations (DG NEAR), European Commission https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/overview-instrument-pre-accession-assistance_en (staženo 13. června 2024).

⁴³ Michal Makocki, „China in the Balkans: The battle of principles“.

zatímco EU v získala chladnější přijetí (66 % respondentů bylo pro další prohlubování vztahů s EU). Podle tohoto výzkumu Srbové vnímají jako největší zdroje zahraniční pomoci EU (26 %), Rusko a Čína však figuruji hned za Unii s 25 a 19 %. V dotazu, odkud pochází nejvíce zahraničních investic, Srbové ve 34 % jmenovali na prvním místě Čínu, zatímco EU byla na místě druhém s 24 %. Až 50 % Srbů by podle IRI hlasovalo pro vstup do EU, ale 40 % neočekává od členství žádné benefity.⁴⁴ Podle výzkumů veřejného mínění Balkan Barometer, který se veřejným míněním v zemích WB6 zabývá od roku 2014, bylo Srbsko mezi lety 2016 a 2018 jedinou zemí WB6, ve které vnímá vstup do EU jako pozitivní věc méně než třetina respondentů. Rok 2019 je v tomto vnímání podle Balkan Barometer anomálií s 51 % respondentů, kteří vstup do EU vnímali pozitivně. Další roky však postupně přinesly snižování tohoto sentimentu, byť k roku 2023 neklesl pod dřívější třetinu.⁴⁵

6. Vývoj srbsko-čínských vztahů

Čína je pro Srbsko významná navzdory výše zmíněným výtkám o mylném naddimenzování srbsko-čínských vztahů a čínské podpory v hlavním veřejném diskurzu.⁴⁶ Tato asijská země otevřela Srbsku možnost blízkého vztahu v období, kdy Srbsku věnovala EU poměrně malou pozornost; k tomu se Čína nabídla jako silný spojenec v otázce Kosova a Rusko, země blízká Srbsku, toto prohloubení vztahů podpořilo. Dnes je Čína pro Srbsko druhým nejvýznamnějším obchodním partnerem po EU a stále zůstává jeho spojencem ve snaze zachovat si kontrolu nad Kosovem. Tento vztah se však vyvíjel postupně, ač se do této intenzity dostal v rámci poměrně úzkého časového období.

⁴⁴ „Public Opinion in Kosovo, Serbia, Bosnia and Herzegovina, and North Macedonia“, International Republican Institute, 2018, 45–66, https://www.iri.org/wp-content/uploads/2019/04/pdf_beacon_w_balkans.pdf (staženo 21. března 2024).

⁴⁵ „EU Membership“, Balkan Public Barometer, Regional Cooperation Council, <https://www.rcc.int/balkanbarometer/results/2/> (staženo 21. března 2024).

⁴⁶ „Infographic – the EU: main trade partner and investor in the Western Balkans“, Council of the European Union, 2022, <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/the-eu-main-trade-partner-and-investor-for-the-western-balkans/> (staženo 1. dubna 2024).

Srbsko-čínské vztahy sahají již do dob Jugoslávie, samostatné Srbsko ale zažívá největší růst této spolupráce od roku 2009, kdy s Čínou uzavřelo strategické partnerství během cesty prezidenta Tadiće do Číny. Jedná se o dohodu typickou pro čínskou obchodní a zahraniční politiku, která je základem pro jakékoli další sbližování Číny a její partnerské země. K dalšímu navýšení spolupráce došlo v letech 2012 a 2013 s představením čínské regionální platformy 14+1 a BRI Si Ťin-pchingem; Srbsko patřilo mezi státy, které podepsaly tzv. memorandum o porozumění (memorandum of understanding, MoU) zavazující jej k zapojení do této platformy již v roce 2012. Srbské napojení na unijní trh, jeho strategická pozice na jedné z tras BRI a simultánní absence přísných regulací, na které Čína naráží v členských státech EU, je pro BRI výhodnou kombinací a slouží jako jedna z motivací pro rozvoj vzájemných vztahů.⁴⁷ Pro Srbsko znamenaly tyto iniciativy začátek nového, silného přílivu čínských investic do hlavních ekonomických odvětví (infrastruktury, těžkého průmyslu nebo energetiky) a možnost výhodných půjček od čínské Export-Import Bank of China (Exim Bank) za podmínky najímání čínských dodavatelů služeb.

Nárůst spolupráce se projevuje například na počtu vzájemných uzavřených dohod – mezi lety 2009 a 2016 jich bylo uzavřeno 59 v porovnání s obdobím 1957 až 2008, kdy jich bylo uzavřeno 39.⁴⁸ Stejně rostl objem vzájemného obchodu, ale kvůli neúměrně menšímu množství srbského exportu do Číny dochází k deficitu obchodní bilance – roku 2020 činil srbský deficit 1,9 miliardy eur. Čína dodává totiž převážně produkty s vysokou přidanou hodnotou, zatímco v srbském exportu do Číny byl roku 2020 stále přibližně poloviční podíl surovin a produktů s nízkou přidanou hodnotou.⁴⁹

⁴⁷ Duško Dimitrijević, „Serbia-China Comprehensive Strategic Partnership – the Foreign Policy Paradigm of the “New Silk Road”“, *Eurasian Integration: Economics, Law, Politics* 30, č.4 (prosinec 2019): 100, https://www.researchgate.net/publication/338159838_Serbia-China_Comprehensive_Strategic_Partnership_-_the_Foreign_Policy_Paradigm_of_the_New_Silk_Road_Srbsko-kitajskoe_vsestoronnee_strategiceskoe_partnerstvo_kak_vnesnepolitieskaa_paradigma_Novogo_Se (staženo 3. dubna 2024).

⁴⁸ Tena Prelec, „Our brothers“, ‘our saviours’“, 12.

⁴⁹ Karásková, Ivana et al, *Empty Shell No More: China's Growing Footprint in Central and Eastern Europe*. Praha: Association for International Affairs (AMO), 2020, 38, www.chinaobservers.eu (staženo 3. dubna

Další krok pro zúžení vzájemné spolupráce přišel roku 2016 s návštěvou čínského prezidenta v Srbsku a formálním označením vzájemných vztahů jako tzv. comprehensive strategic partnership (česky obecné strategické partnerství). Tento posun podpořil srbský prezident Nikolić, který Srbsko vnímal jako stát s potenciálem být regionálně významným čínským partnerem. Toto partnerství odstartovalo sérii nových dohod a projektů s Čínou v energetické, agrikulturní, transportní, telekomunikační, kulturní a vědecké sféře.⁵⁰ Jen během Si Ťin-Pchingovy návštěvy jich bylo podepsáno 22 a v rámci následujících měsíců byla dokončena také dohoda o prodeji srbské železárny Smederevo čínské společnosti Hesteel; kvůli té je přátelství prezidentů Srbska a Číny nazýváno „ocelové“. Vučić, který na post prezidenta nastoupil roku 2017, to nechává znát například četnými cestami do Číny.⁵¹ V návaznosti na koupi zmíněné železárny lze v rámci čínských investic v Srbsku zmínit i akvizici měďného komplexu v Boru čínskou firmou Zijin roku 2018.

6.1 Charakteristika čínských investic a BRI

BRI představuje globální plán Číny cílící na zformování pozemní a námořní obchodní stezky, která by napomáhala proudění a růstu čínského exportu a importu.⁵² Ve střední, východní a jihovýchodní Evropě má být oficiálně realizována regionální platformou 14+1, která sdružuje státy se socialistickou minulostí a nabízí jim možnost „dohnat“ ekonomicky vyspělejší země prostřednictvím spolupráce s Čínou. Prakticky je ale tato platforma spíše volnou záštitou pro jednotlivé bilaterální dohody, která Čína s členskými zeměmi uzavírá.⁵³

Jedním ze specifíků čínských investic je poměr jejich financování ze státem

2024).

⁵⁰ Dimitrijević, „Serbia-China Comprehensive Strategic Partnership – the Foreign Policy Paradigm“.

⁵¹ Aleksandar Vasovic, „China’s Xi highlights Serbia trade as Beijing signs 22 deals“, *Reuters*, 18. června 2016, <https://www.reuters.com/article/us-serbia-china/chinas-xi-highlights-serbia-trade-as-beijing-signs-22-deals-idUSKCN0Z40C6> (staženo 3. dubna 2024).

⁵² „Jedno pásmo, jedna cesta“, Sinopsis, naposledy upravené 23. června 2016, <https://sinopsis.cz/sinopis/jedno-pasmo-jedna-cesta/> (staženo 23. dubna 2024).

⁵³ „14+1“, Sinopsis, naposledy upravené 19. února 2021, <https://sinopsis.cz/sinopis/16-1/> (staženo 23. dubna 2024).

vlastněných bank (například Exim Bank); až 85 % zdrojů pochází právě z těchto bank. Na základě tohoto údaje lze tvrdit, že 15 % celkových nákladů projektů realizovaných pod BRI pochází z čínských státních financí.⁵⁴

Půjčky od čínských bank dlužníkům (státům) zajišťují krátkodobý ekonomický růst. Problematická však může být logika, kterou se projekty financované čínskými bankami řídí – tu totiž určuje stát, ne trh. To v případě balkánských států v praxi znamená rychlé vyřízení úvěru, což poskytuje subjektům mající rozhodovací moc schopnost zajistit ekonomický, infrastrukturní či jiný pozitivně vnímaný růst ve vhodný moment. Tento způsob vedení ekonomických vztahů, jak uvádí politolog a sinolog Florent Marciacq, vede k politizaci investic a rozhodovacích procesů, což v důsledku ohrožuje ekonomickou udržitelnost takto provedených investic i nastavení modelu EU pro transparentní tendry, hospodářskou soutěž a kvalitu vládnutí, kterou se Unie pokouší v rámci evropeizace na Západním Balkáně prosadit. Marciacq nakonec také popisuje potenciál tohoto nastavení podrývat vývoj participativního modelu demokracie, a upozadovat sociálně a environmentálně citlivá rozhodnutí.⁵⁵

Projekty BRI jsou také náchylné na korupční a klientelistická rozhodnutí, a to kvůli jejich omezené transparentnosti. Florian Bieber například tvrdí, že podobná vnější pomoc nezápadních zemí se neshoduje s reformními snahami liberálně demokratického typu jako jsou podpora tržní ekonomiky či právního státu.⁵⁶ Čína navíc podle Hake a Radzyner upřednostňuje při projektech BRI země s nižší politickou stabilitou. V těch se poté pokouší o zaujetí pozice neutrální síly a partnera, na kterého se lze spolehnout, přičemž se snaží obejít obchodní zákony Unie.⁵⁷

⁵⁴ Mariya Hake a Alice Radzyner, *Western Balkans: Growing economic ties with Turkey, Russia and China*, Bank of Finland (2019), 11, <https://publications.bof.fi/handle/10024/44871> (staženo 3. dubna 2024).

⁵⁵ Florent Marciacq, „Looking East, going West?“, 72.

⁵⁶ Bieber a Tzifakis, *The Western Balkans in the World*, 4.

⁵⁷ Hake a Radzyner, *Western Balkans*, 8.

7. Přístupové jednání do EU a kvalita vládnutí

Vstup do Evropské unie je komplikovaný proces, ve kterém hraje roli mnoho faktorů jak na straně kandidátských států, tak na straně EU. Krátce však vypadá takto: Stát podá žádost o vstup do EU, která musí být unilaterálně schválena. Poté je na jejím základě této zemi udělen kandidátský status a mohou mezi ním a EU – často s jistým časovým odstupem – být otevřena přístupová vyjednávání. Ta jsou kvůli své šíři rozdělena do 35 kapitol *acquis*, které určují normy EU, jež musí kandidátský stát před vstupem přijmout. Tyto kapitoly se také dělí na tzv. tematické klastry, které obvykle obsahují čtyři až osm kapitol. Při otvírání nových kapitol bývají stanoveny pro kandidátský stát i tzv. průběžná kritéria (anglicky *interim benchmarks*), které má stát v rámci vyjednávání průběžně plnit. Jakmile jsou vyjednávání dokončena a EU stanoví, že pro své rozšíření má tzv. absorpční kapacitu (tedy že je schopna nový stát přijmout a integrovat, aniž by ji to výrazně negativně ovlivnilo), může dojít k podepsání smlouvy o vstupu kandidátského státu do EU, která znovu musí být schválena všemi členskými státy.⁵⁸ V případě Západního Balkánu EU aplikuje speciální proces, který také cílí na stabilizaci tohoto regionu a přechod k tržní ekonomice, proto zde přístupovým vyjednáváním a kandidátskému statutu předchází podpis SAA a status potenciálního kandidáta.⁵⁹

Kapitoly *acquis* se dotýkají velmi širokého spektra kvality vládnutí. Poměrně jednoduše v nich ale lze nalézt reference na oblasti, které otevírá tato práce v případových studiích: transparentní a férové jednání o veřejných zakázkách (kapitola 5) nebo zabraňování narušování férové hospodářské soutěže ze strany státu (kapitola 8). Dále lze jmenovat boj proti korupci, integritu a vysoký standard soudnictví a respektování Listiny základních práv EU, ve které je jmenováno i respektování svobody sdělovacích prostředků (kapitola 23).⁶⁰

⁵⁸ „EU enlargement policy“, European Council, Council of the European Union, <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/enlargement/> (staženo 20. dubna 2024).

⁵⁹ „Steps towards joining“, European Commission, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/steps-towards-joining_en (staženo 20. dubna 2024).

⁶⁰ Článek 11 odst. 2 Listiny základních práv Evropské Unie ze dne 26. října 2012, *Úřední věstník* EU C 326/02,

V neposlední řadě je pro tuto práci relevantní i kapitola 27 *acquis*, která se zabývá ochranou životního prostředí, a kapitola 28, která řeší veřejné zdraví.

V rámci přístupových jednání je aplikován systém kondicionality, ke kterému se práce také později vrací. Tento systém spočívá v odměňování kandidátských států za dodržování kritérií, které pro ně EU nastavila, prospektem vstupu do Unie. Tyto „podmínky“ mají být převážně motivací k politickým a socio-ekonomickým reformám, které by kandidátský stát připravily na členství v EU, a v teorii se tento systém má podílet na akceleraci demokratizačních procesů v kandidátských zemích.⁶¹ Aby byl efektivní, měl by být konzistentní, jeho požadované změny by měly být pro kandidátský stát finančně dosažitelné a zároveň by měly být vyžadovány při reálné perspektivě vstupu do kandidátského státu do EU.⁶² Původně byl tento systém zamýšlen pro rozšíření EU v letech 2004 a 2007 a v současnosti je předmětem diskuzí o tom, zda je relevantní a efektivní i pro současné kandidátské státy.⁶³

8. Měďný komplex v Boru: Zijin RTB

Komplex na těžbu a tavení mědi v Boru, dnes pod jménem RTB-Bor, vznikl roku 1903 a v této práci slouží jako ukázka čínských přímých investic v Srbsku. Srbský investor Đorđe Vajfert získal pro založení společnosti francouzský kapitál, a tak vznikla Francouzská důlní společnost v Boru (*La compagnie française des mines de Bor, Concession St. George*).⁶⁴ Po konci druhé světové války firmu přebrala Jugoslávie a důl byl zestátněn. Od té doby proběhly

20. dubna 2024, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT> (staženo 24. dubna 2024).

⁶¹ Jasmin Mujanović, „EU Conditionality in the Western Balkans“, in *The Palgrave Encyclopedia of Peace and Conflict Studies*. ed. Oliver P. Richmond et al. (Londýn: Palgrave Macmillan Cham, 2022), 360–366, https://doi-org.acces-distant.sciencespo.fr/10.1007/978-3-030-77954-2_212 (staženo 20. dubna 2024).

⁶² Richter a Wunsch, „Money, power, glory“, 45.

⁶³ Mujanović, „EU Conditionality in the Western Balkans“.

⁶⁴ „The Bor Mine in Serbia“, *europa*, <https://www.europa.eu/en/blog/the-bor-mine-in-serbia-labour-and-landscape-throughout-the-20th-century> (staženo 19. dubna 2024).

ze strany státu tři neúspěšné pokusy o opětovnou privatizaci, protože nebyl dostatečně výdělečný. Roku 2009 Srbská vláda kvůli ekonomickým problémům společnosti do měďného komplexu nově investovala ve snaze ho lépe technicky vybavit, zmodernizovat a zefektivnit jeho správu. To se ale nestalo: změny k lepšímu byly těžko zaznamenatelné, ačkoli investice do firmy ze strany státu rostly, což vyvolávalo diskuze o možné korupci. Drahá technika nebyla vyměněna a podle některých reportů ani nebyla udržována ta stará, kvůli čemuž se postupně navyšoval negativní vliv celého komplexu na okolní životní prostředí.⁶⁵

Mínusové hospodaření vedlo nakonec k doporučení IMF roku 2017, aby srbská vláda privatizaci v minulosti neúspěšnou dotáhla do konce. Jako druhé východisko IMF uvedl nalezení investora, který by vzal na svá bedra obnovu komplexu.⁶⁶ Média, která tuto privatizaci monitorovala tvrdila, že o koupi projevil zájem 11 firem z Číny, Kanady, Turecka, Ruska a jedno evropsko-kazašské konsorcium. Z mediálních výstupů představitelů srbské vlády se ale dá vyčíst, že před vyhlášením tendru byly sympatie rozhodujících orgánů s Čínou; prezident Vučić například otevřeně Si Ťin-pchinga vyzval, aby mu v této záležitosti kupce pomohl vybrat. Zároveň veřejně tvrdil, že jen Čína může chátrající společnost zachránit, a to i navzdory tomu, že v této době firma ekonomicky rostla kvůli nově objevenému nalezišti rudy.⁶⁷ Zároveň tehdy Nikolić prohlásil, že dohoda by mohla vést k největší dosavadní investici BRI do srbského těžkého průmyslu. Později vyhlášený tendr tedy někteří označují spíše za formalitu, než za kritický výběr nejlepšího kupce.⁶⁸

Soutěž tedy nakonec vyhrála čínská firma Zijin mining Group (dále jen Zijin), která

⁶⁵ Igor Novaković a Nemanja Todorović Štiplija, *Favoured Friend: What is the benefit for Serbia in the sale of RTB Bor or Chinese Zijin?*, Center for International Private Enterprise (CIPE), Centar Savremene Politike (CSP), 29. září 2020, 18, <https://www.cipe.org/resources/favoured-friend-what-is-the-benefit-for-serbia-in-the-sale-of-rtb-bor-to-chinese-zijin/> (staženo 9. dubna 2024).

⁶⁶ Ivana Sekularac, „IMF urges Serbia to speed up privatisation of state-owned firms“, *Reuters*, 5. července 2017, <https://www.reuters.com/article/uk-serbia-imf-idUKKBN19Q1FR> (staženo 9. dubna 2024).

⁶⁷ Novaković a Todorović Štiplija, *Favoured Friend*, 21.

⁶⁸ *Ibid.*

v létě 2018 odkoupila 63% podíl na RTB Bor. Zijin uvádí, že čínští institucionální investoři drží jen její 21% podíl. Ozývají se však odlišné názory tvrdící, že firmu ovládá většinově stát a její vedení označují za propojené s CCP v čínském regionu Fujian.⁶⁹ Mimo jiné byla Zijin také obviněna některými médii, finančními analytiky a občanskou společností z opomíjení rizikového managementu a vlivu své mezinárodní expanze na životní prostředí.⁷⁰

Zijin nekoupila jen RTB Bor; ve stejné době jednala se srbskou vládou s obdobnou úspěšností i o akvizici firmy Nevsun Resources. Té byla netransparentním způsobem srbskou vládou svěřena průzkumná práva a licence na okolí Boru. Zijin tedy do budoucna získal možnost navyšovat rozsah své těžby. Srbští vládní představitelé byli kvůli těmto obchodům nařknuti některými srbskými médii, protože v něm podle jejich názoru nebyli dostatečně asertivní a vyšli z něj tak nevýhodně. Konkrétní kritika míří na skutečnost, že Srbsko ztratilo příliš velký podíl firmy za malou cenu a že – když už k prodeji došlo – nebyla ani prosazena vyšší daň z těžebních poplatků (ta zůstala na relativně nevýznamných 5 %).⁷¹

Akvizice RTB Bor čínskou Zijin se nesla se závazkem, že nový majitel do společnosti zainvestuje 1,2 milionů eur, 328 milionů eur vloží do změny její kapitálové struktury a s 188 miliony eur pomůže se splacením jejích dluhů. Dalším závazkem bylo dotáhnout do konce modernizaci podniku, spustit další hut' a alespoň na tři roky udržet 5000 pracovních míst.⁷² Smlouva uvádí, že použity budou jen prostředky Zijin, která plánuje čerpat z výnosů firmy; problematická ale je absence specifikace, zda se v tomto případě počítá s výnosy mateřské společnosti, nebo nově získané RTB Bor. V druhém případě by však slíbené investice neproudily z Číny, jak bylo uvedeno v médiích, ale ze Srbska.⁷³

⁶⁹ Novaković a Todorović Štiplija, *Favoured Friend*, 20.

⁷⁰ BankTrack, „Bianco Copper Mine Peru“, naposledy upravené 1. listopadu 2015, https://www.banktrack.org/project/rio_blanco_copper_mine/pdf (staženo 3. července 2023).

⁷¹ Novaković a Todorović Štiplija, *Favoured Friend*, 22–24.

⁷² Prelec, „Eco-Monsters & Eco-Fighters“, 133.

⁷³ Novaković a Todorović Štiplija, *Favoured Friend*, 25.

Dalším předmětem kritiky je ze strany odborníků a aktivistů negativní vliv na životní prostředí v okolí Boru. Plné znovuspuštění měďného komplexu opět vedlo ke stoupajícímu trendu ve znečišťování ovzduší, které vystoupalo vysoko nad povolenou hranici a začalo znovu (ač jen mírně) klesat až po roce 2021, kdy muselo čínské vedení firmy zakročit kvůli mediální exponovanosti tohoto stavu.

Smlouva o koupi RTB-Bor byla zveřejněna jako scan a tedy v poměrně nepřístupné podobě; v 1124 stranách, které obsahuje, nelze cíleně vyhledávat, což samo o sobě vypovídá o snížené úrovni transparentnosti kolem této transakce. Srbsští odborníci však uvádí, že srbská vláda touto formou na neurčitý (oficiálně „tranzitní“) čas Zijin uvolnila z trestního stíhání, pokud nebude dodržovat srbská environmentální omezení.⁷⁴

Konkrétním problémem je v Boru nadměrná koncentrace oxidu siřičitého (SO₂). Jednotlivé snahy situaci řešit ale povětšinou narážely na neochotu ze strany nového majitele. Soudní rozhodnutí sice vedlo k pokutě, ta ale nebyla v poměru k výnosům společnosti dostatečně významná, aby vedla ke změně. V návaznosti na akvizici Nevsun Resources navíc Zijin zahájil další těžbu, která má negativní dopady na okolní vesnice: na povrch vyvstaly problémy s nedostatkem vody a zničenými domy kvůli výbuchům, které se udály během těchto výkopů. K tomu se objevily obavy z toho, že někteří lidé z těchto vesnic budou nuceni k tomu, aby se přestěhovali.⁷⁵

Situaci lze shrnout tak, že od roku 2012 a následné akvizice RTB Bor čínskou Zijin postupně dochází k úpadku životního prostředí a ke zhoršení úrovně transparentnosti kolem tohoto komplexu.⁷⁶ Od doby, kdy správu firmy převzal Zijin, je pozorováno nadužívání jejích kapacit, znečištění okolí sírou a existují vážné obavy, že je přímo v místě zpracování mědi nebezpečně vysoký obsah arsenu, což je jedovatý karcinogen.⁷⁷ Obyvatelé této oblasti jsou náchylnější na zhoubné nádory a pokud onemocní rakovinou, častěji u nich tato nemoc

⁷⁴ Novaković a Todorović Štiplija, *Favoured Friend*, 25.

⁷⁵ Prelec, „Eco-Monsters & Eco-Fighters“, 134.

⁷⁶ *Ibid.*, 132.

⁷⁷ *Ibid.*, 136.

vede ke smrti.⁷⁸ Státní instituce kromě zmíněné pokuty nepřináší skoro žádnou útěchu; srbské ministerstvo pro ochranu životního prostředí o úrovních SO₂ podle Petkové vědělo, ale na problém nereagovalo. Městské zastupitelstvo města Bor muselo Zijin žalovat samo. Až poté dosáhlo s pomocí dvou ministerstev krátkodobého plánu na zlepšení situace, dlouhodobější kroky jsou ale neznámé.⁷⁹

9. Koridor 11. BRI: dálniční úsek mezi Preljinou a Požegou

Dálnice E-763 (zvaná „Miloš Veliki“) je součástí tzv. Koridoru 11, který má lépe propojit Srbsko, Černou horu, Rumunko a Itálii a je zároveň součástí BRI, která na této trase cílí na lepší propojení se střední a jihovýchodní Evropou. Konkrétně tato dálnice spojuje Bělehrad s jižním Jaderským mořem u Černé hory a měla by skončit u pobřežního města Bar. Srbský úsek, který tato práce zkoumá, se nachází mezi městy Preljina a Požega a má 30,9 km.⁸⁰ Výstavba této dálnice je pro Srby významnou změnou. Předtím mohli využívat jen tzv. ibarskou magistrálu, která nepovoluje rychlou jízdu, bývá nazývána jako „černá magistrála“ pro vysoké množství smrtelných nehod a je obecně vnímána jako velmi nebezpečná kvůli svému špatnému stavu.⁸¹

Celkové práce na projektu byly naceněny na 450 milionů eur. Část financí má být dodána ze srbského státního rozpočtu (konkrétně i od Srbských železnic nebo Srbské silniční společnosti).⁸² Z velké části je projekt spolufinancován půjčkou v hodnotě 282,5 milionů eur

⁷⁸ Mirela Petkova, *The Environmental Impact of Chinese Projects in the Western Balkans*, Praha: Association for International Affairs (AMO), 2021, 18, https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2021/09/CHOICE_policy-paper_Environmental-Impact.pdf (staženo 11. dubna 2024).

⁷⁹ Ibid., 19.

⁸⁰ „Serbia’s E-763: How China is constructing a high-speed road without a licence“, *Just Finance*.

⁸¹ „Navigating Serbia’s Dangerous Ibar Highway: An Overview of State Road 22“, [dangerousroads.org, https://www.dangerousroads.org/eastern-europe/serbia/5010-ibarska-magistrala.html](https://www.dangerousroads.org/eastern-europe/serbia/5010-ibarska-magistrala.html) (staženo 2024).

„Serbia“, Foreign Travel Advice, GOV.UK, <https://www.gov.uk/foreign-travel-advice/serbia/safety-and-security> (staženo 15. dubna 2024).

⁸² *Overview of Activities*, Transparency Serbia, květen 2019, 10 https://www.transparentnost.org.rs/images/dokument_i_uz_vesti/Newsletter_-_May_2019_ENG.pdf (staženo

od čínské Exim Bank (kterou Srbsko získalo s 3% úrokem). Vyhotovení tohoto dálničního úseku bylo dáno čínské státní firmě China Communications and Constructions Company Ltd. (CCCC), přičemž tato společnost byla mezi lety 2009 až 2016 na černé listině Světové banky kvůli podvodným praktikám a ničení životního prostředí.⁸³ Přesto srbská strana nevyhlásila na tuto zakázku veřejný tendr; celá záležitost byla dohodnuta v rámci mezistátní dohody mezi Srbskem a Čínou, a to i díky tzv. lex specialis, vyhlášky, kterou přijal k tomuto projektu srbský parlament v červenci 2019. Ta stanovila „diskriminační kritéria pro výběr soukromých partnerů, zejména hodnocení jejich zkušeností s výstavbou silnic v jihovýchodní Evropě,“ hodnotí členové Bělehradského centra pro bezpečnostní politiku.⁸⁴ Tento vzor je tak dobrou ilustrací čínských infrastrukturních projektů BRI v Srbsku, které jsou financovány úvěrem a vyhotovovány primárně čínskými společnostmi.

Půjčku s Exim Bank podepsal sám Vučić během fóra BRI v Pekingu roku 2019 a MoU podepsala s CCCC za srbskou vládu Zorana Mihailović (hlava ministerstva stavebnictví, dopravy a infrastruktury, dále jen ministerstva infrastruktury) již rok předtím s tím, že výstavba začne roku 2019 a bude dokončena do dvou let.⁸⁵

Ani k roku 2024 ale není dálnice dostavěna; dokončeno je jen prvních 12 kilometrů a projekt se postupně prodražuje. Postup zdržuje i to, že na této trase je třeba vystavět dlouhé tunely a desítky mostů (srbské ministerstvo infrastruktury uvádí, že třetina tohoto úseku bude sestávat z mostů, kterých bude 35, a dlouhých tunelů, které mají být tři).⁸⁶ Při ražení jednoho

14. dubna 2024).

⁸³ „World Bank Applies 2009 Debarment to China Communications Construction Company Limited for Fraud in Philippines Roads Project”, The World Bank, 29. července 2011, <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2011/07/29/world-bank-applies-2009-debarment-to-china-communications-construction-company-limited-for-fraud-in-philippines-roads-project> (staženo 15. dubna 2024).

⁸⁴ Branko Čečen et al., *Preugovor Alarm Report on the Progress of Serbia in Chapters 23 and 24*, eds. Sanja Đurković, Bělehrad: Belgrade Center for Security Policy, září 2019, 23, <https://preugovor.org/Alarm-Reports/1553/Coalition-prEUGovor-Report-on-Progress-of-Serbia.shtml> (staženo 15. dubna 2024).

⁸⁵ „Autoput Požega-Boljare: Srbija potpisala memorandum s Kinezima“, *Ivestitor*, 29. března 2018, <https://investitor.me/2018/03/29/autoput-pozega-boljare-srbija-potpisala-memorandum-s-kinezima/> (staženo 13. dubna 2024).

⁸⁶ „Preljina-Pozega“, Road Transport, roads and traffic safety, Ministry of Construction, Transport and

tunelu se narazilo na podzemní vodu, což také komplikuje stavební proces. Další problémy se vyskytly při vyvlastňování pozemků. Stát včas nezískal pozemky, na kterých měla dálnice vzniknout, ačkoli dohody s Čínou o výstavbě dálnice probíhaly minimálně od roku 2014.⁸⁷ K tomu vlastníci polí ještě v létě 2023 blokovali další výstavbu, protože nebyli spokojeni s cenou, kterou jim stát za pozemky nabídl (30 až 50 eur za akr) a začali cílit na to, aby jejich pole byla brána jako stavební pozemky, za které mohou získat více peněz.⁸⁸ Občanské stížnosti se také týkají toho, že se v blízkosti jejich obydlí začalo budovat bez jejich souhlasu a aniž by o podobných plánech byli informováni. CCCC a její subdodavatelé navíc až do zásahu místních aktivistů nelegálně vybírali na stavbu kamení z nedaleké řeky Moravy. To podle těchto aktivistů silně zasáhlo lokální ekosystém a místní neziskové organizace kvůli tomu podaly na CCCC a některé srbské úředníky žalobu.⁸⁹

Výstavba je také problematická kvůli subdodavatelům, které si CCCC se souhlasem srbských úřadů vybrala.⁹⁰ Některé firmy, se kterými na dálnici CCCC spolupracuje (Inkop z Čuprije, Novi-Pazar put a Slovan), jsou navázány na Milana Radoičiče a Zvonko Veselinoviće. Na oba tyto podnikatele jsou uvaleny sankce z USA a Velké Británie (United Kingdom, UK) kvůli podezření z korupce a mezinárodního organizovaného zločinu. I

Infrastructure, 4. května 2019, <https://www.mgsi.gov.rs/en/projekti/preljina-pozega> (staženo 15. dubna 2024). „Vučić: Molio sam da se autoput Preljina-Požega završi u januaru sledeće godine“, *NI*, 1. dubna 2021, <https://nl.info.rs/biznis/vucic-molio-sam-da-se-autoput-preljina-pozega-zavrsi-u-januaru-sledece-godine/> (staženo 15. dubna 2024).

⁸⁷ „Serbia in talks with Shandong Hi-Speed and China Road and Bridge“, *World Highways*, 22. října 2014, <https://www.worldhighways.com/news/serbia-talks-shandong-hi-speed-and-china-road-and-bridge> (staženo 15. dubna 2024).

⁸⁸ „Demostat: Radovi na deonici auto-puta Preljina-Požega uveliko kasne“, *Danas*, 1. srpna 2023, <https://www.danas.rs/vesti/ekonomija/demostat-radovi-na-deonici-auto-puta-preljina-pozega-uveliko-kasne/> (staženo 15. dubna 2024)

⁸⁹ „Serbia’s E-763: How China is constructing a high-speed road without a licence“, *Just Finance*. Sasa Dragojlo, „Serbia Green NGOs File Charges Against Lithium Mining Giant“, *Balkan Insight*, 14. června 2021, <https://balkaninsight.com/2021/07/14/serbia-green-ngos-file-charges-against-lithium-mining-giant/> (staženo 15. dubna 2024).

⁹⁰ Nevena Bogdanović, „‘Kineski poslovi’ ljudi sa američke crne liste u Srbiji“, *Radio Slobodna Evropa*, 6. dubna 2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/radoicic-veselinovic-srbija-put/32352098.html> (staženo 15. dubna 2024).

kosovské úřady tyto firmy spojují s protiprávními aktivitami, ale Srbsko tyto sankce ani obviněními nevnímá jako závazné (nezávislost Kosova neuznává a k zahraničním sankcím se přidat nemusí). USA a UK tyto sankce odůvodnily tím, že Veselinović měl pomoci v kampani nejmenovaným politikům, kteří se mu odměňují významnými infrastrukturními zakázkami. V Srbsku se oba prezentují jako podnikatelé původem z Kosova, Veselinović je také členem politické strany Srbská listina (Srpske liste, SL), která má podporu SNS a sjednocuje kosovské Srby.⁹¹

Aktuální finanční zprávy těchto subdodavatelů nejsou veřejné, ale v těch posledních (z let 2021 a 2020) je znatelný několikamilionový nárůst zisků. Veřejně není uvedeno ani to, kolik procent financí jim připadá jako subdodavatelům v zakázce dálničního úseku Preljina-Požega. U firmy Novi-Pazar put (která je od roku 2020 dceřinou společností Inkopu po tom, co ji Radoičić a Veselinović koupili) je nárůst zisků ještě znatelnější: ze 179 tisíc eur roku 2019 na 10,2 milionů eur roku 2021.⁹² Ač nebyla zmíněná dálnice jedinou zakázkou těchto firem (srbská vláda jim například uložila údržbu několika komunikací, naopak na projektech s firmami z EU a USA se tyto společnosti nepodílejí), v kombinaci s omezenou transparentností vyvolávají tyto zisky nejistoty ohledně jejich původu.

Další firma Veselinoviće a Radoičiće, lom Slovan, získala od srbského státu roku 2021 povolení stát se subdodavatelem šterku na výstavbu tohoto dálničního úseku; množství materiálu ani jeho cena ale znovu nebyly uvedeny. Odhadovaná cena je 405 tisíc eur. Veselinović a Radoičić se brzy nato spoluvlastnictví lomu vzdali, ale jeho novým vlastníkem se stal jejich obchodní partner (firma Nukleus), tudíž spojitost mezi nimi stále nelze plně zavrhnout.⁹³

Projekt je také dobré vnímat v jeho širším kontextu, přestože se tato práce zaměřuje jen na jeho úzkou část; i černohorská strana této dálnice mohla být srbské vládě dalším

⁹¹ Bogdanović, „‘Kineski poslovi’ ljudi sa američke crne liste u Srbiji“.

⁹² Ibid.

⁹³ Ibid.

referenčním bodem v jejím rozhodovacím procesu. Černohorskému úseku Koridoru 11 hrozí, že nebude dokončen. Je tomu tak kvůli vysokému zadlužení, do kterého místní vláda kvůli výstavbě této dálnice upadla – Černá hora musela ve snaze vyrovnat se s následky zadlužení vůči čínské Exim Bank dokonce navýšit daně a dočasně zmrazit platy ve veřejném sektoru.⁹⁴ To Srbsko mohlo vnímat jako varování před dalším zadlužováním obzvláště kvůli tomu, že již v minulosti nebylo schopné čínským bankám splácet dluhy.⁹⁵

10. Bor a dálnice Miloš Veliki jako ukazatele srbské kvality vládnutí

Obě případové studie nabízejí různé uskupení ukazatelů srbské kvality vládnutí. Zatímco Bor je ukázkou přímých investic do Srbska a procesu jejich přijetí, dálniční úsek Preljina-Požega je typickým příkladem dluhového financování infrastrukturních projektů BRI. Některé společné rysy ale lze nalézt. Týkají se převážně nedostatečné transparentnosti a obcházení zákonů o veřejných zakázkách a špatného dopadu na životní prostředí. Případové studie ale také naznačily využití médií pro prosazování cílů vládnoucích politiků, což tato kapitola také krátce reflektuje. Právě tato konkrétní témata spojená s případovými studii jsou obsažena ve zde zkoumaných aspektech kvality vládnutí: právní stát, odpovědnost a efektivita vlády a její dopady na obyvatele (včetně prostředí, ve kterém žijí) a boj proti korupci.

Otázky o míře veřejné odpovědnosti srbských vládních představitelů vyvolávají média. Srbské vládnoucí strany díky rozsáhlému vlivu v mnohých médiích čínské zapojení prezentují jako stranický či osobní úspěch vybraných politiků v jejich snaze pozvednout srbskou ekonomiku. K podpoře hospodářství by podobné dohody podle některých

⁹⁴ „Serbia’s E-763: How China is constructing a high-speed road without a licence“, *Just Finance*.

⁹⁵ Ana Krstinovska, *China’s Aid in the Western Balkans: Supporting Development Undermining Good Governance*, Praha: Association for International Affairs (AMO), únor 2022, 27, <https://chinaobservers.eu/chinas-aid-in-the-western-balkans-supporting-development-undermining-good-governance/> (staženo 15. dubna 2024).

akademiků vést sice mohly, protože jsou ale uzavírány navzdory jejich pravděpodobné asymetričnosti (nevýhodnosti pro Srbsko), slouží spíše jako nástroj kampaně těm, kteří je uzavřeli.⁹⁶ Praxe čínské ekonomické přítomnosti, jak ji lze chápat z případových studií i širších analýz BRI v Srbsku, se také kvůli postupnému přetváření veřejného mínění skrze státní média může podílet na stagnaci pozitivního vnímání transparentního tržního hospodářství a evropeizace mezi Srby.

Další skepsi vůči srbské státní správě a vrcholným srbským politikům (a jejich vůli v boji proti korupci) vyvolává výběr subdodavatelů v případě dálnice Poljare-Požega. Přestože srbská vláda ohlásila, že důvody zahraničních sankcí vůči Veselinovićovi a Radoičićovi prošetří, od roku 2021 se k nim stále nevyjádřila, a to ani na popud Rádia Svobodná Evropa (Radio Free Europe, RFE), jehož srbská odnož tento případ zkoumala. Veselinović se navíc podle ní nadále objevoval na veřejných akcích po boku Vučiće. RFE také upozornila na to, že srbské ministerstvo infrastruktury přestalo roku 2020 zveřejňovat seznam hodnotící důvěryhodnost a kvalitu stavebních firem působících v Srbsku, který měl pomáhat srbským institucím při výběru vhodných partnerů – například CCCC na něm ale nebyla ani před jeho zrušením.⁹⁷

Pokud se vrátíme k prezentaci podobných obchodů mezi Srbskem a Čínou v srbských médiích, i koupě RTB-Bor byla popisována jako potřebná a výhodná. To ale postupně napomáhá v posilování předního postavení čínských firem a praxi mezistátních dohod obcházejících srbské zákony (například o veřejných zakázkách). Touto praktikou znovu utrpěl princip právního státu a transparentní, férové hospodářské soutěže o veřejné zakázky a akvizici státních společností. Podobný scénář ohledně obcházení platných norem se opakoval v případě dálnice mezi Poljare a Požegou, kdy dokonce došlo k přijetí vyhlášky,

⁹⁶ Krstinovska, *China's Aid in the Western Balkans*, 24.

Maja Bjeloš et al., *Preugovor Alarm Report on the Progress of Serbia in Chapters 23 and 24*, eds. Jelena Pejić Nikić. Bělehrad: Belgrade Center for Security Policy, květen 2021, 15, <https://preugovor.org/Alarm-Reports/1642/Alarm-Report-on-Progress-of-Serbia-in-Chapters-23.shtml> (staženo 15. dubna 2024).

⁹⁷ Bogdanović, „‘Kineski poslovi’ ljudi sa američke crne liste u Srbiji“.

kteřá garantovala jejich bezpečné obejití. Výstižně se k tomu vyjádřilo konsorcium srbských NGO, které monitorují postup Srbska v acquis: „Jedinou možnou výhodou této vyhlášky je, že uzavírání mezivládních dohod s předem určenými dodavateli ještě více poruší právní řád.“⁹⁸ Vyhláška podle těchto organizací poškozuj e jednotu právního systému Srbska, protože upravují pro jeden projekt podmínky dané již existujícími zákony o vyvlastňování, veřejných zakázkách, partnerství veřejného a soukromého sektoru, plánování, daních a clech.⁹⁹

V oblasti dopadů srbské vlády (její efektivity) lze otevřít vliv jejich rozhodnutí na životní prostředí. Konkrétně v případě měďného komplexu v Boru má preferenční zacházení Srbska s čínskými partnery prokazatelně negativní vliv na životní prostředí a zdraví Srbů žijících v tomto regionu; lze zmínit vysoké hodnoty SO₂ v blízkosti společnosti. Vinu nesou obě strany – jak Zijin, který se získaným komplexem pracuje ve jménu ekonomického zisku nezodpovědně, tak srbská strana, která selhává v efektivním stíhání této praxe a reaguje pomalu na veřejné stížnosti. Samotná dohoda o čínské koupi těžebního komplexu vytváří kvůli omezené transparentnosti celé záležitosti obavy z nevýhodného obchodu. Je tomu tak i pro možnost získávání finančních zdrojů na investice, ke kterým se Zijin zavázal, ze zdrojů nově získané firmy RTB-Bor.

Ana Krstinovská problé m transparentnosti v podobných případech přibližuje více: kvůli strategickému významu podobných obchodů bývají informace o nich nedostupné veřejnosti.¹⁰⁰ To sice v případě Boru nebylo plně aplikováno, ale omezená dostupnost informací ve zveřejněné smlouvě do tohoto vzoru stále částečně zapadá. Krstinovská dále popisuje, že čínští investoři ani srbská strana při uzavírání smluv dostatečně nereflektují vnitřní slabiny srbského hospodářství. Podle ní tak přispívají k jejich upevňování na rozdíl od EU, která požaduje funkční vnitrostátní mechanismy, které by tyto slabiny (v Srbsku

⁹⁸ Branko Čečen et al., *Preugovor Alarm Report on the Progress of Serbia in Chapters 23 and 24*, 23.

⁹⁹ Ibid.

Overview of Activities, *Transparency Serbia*, 9.

¹⁰⁰ Krstinovska, *China's Aid in the Western Balkans*, 27.

korupci, nízkou institucionální kapacitu, ignorování environmentálních norem) postupně odstraňovaly či minimalizovaly. Tena Prelec zase upozorňuje na to, že srbské úřady na stížnosti o vysokých hodnotách škodlivých látek v okolí Boru nereagovaly intenzivnějším a transparentnějším měřením těchto hodnot, ale naopak tato data začaly více skrývat a dokonce propustily zaměstnance, který se na problém snažil upozornit, což znovu poukazuje na míru odpovědnosti srbského vládnutí.¹⁰¹

Rozhodnutí vedoucí k podobným obchodním výměnám nutí přihlížející zkoumat priority srbských státních představitelů i v oblasti udržitelnosti. Ačkoli stále probíhají odborné debaty, zda lze ochranu životního prostředí řadit mezi kritéria kvality vládnutí, tato práce zásahy do životního prostředí v tomto kontextu zmiňuje. Zasazení environmentálních otázek do kritérií kvality vládnutí podporuje i nedávné rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve prospěch švýcarských žen proti jejich vládě. Ta podle nich dostatečně nebojuje proti klimatické změně a ani nedodrжуje limity, které si sama v tomto ohledu nastavila, čímž ohroжуje jejich životy. Tento případ může sloužit jako precedent pro další soudní spory týkající se klimatu a pravděpodobně bude znamenat častější propojení mezi některými aspekty kvality vládnutí a klimatickou změnou či ochranou životního prostředí.¹⁰²

Lze nabýt dojmu, že na přední příčce priorit srbských vrcholných politiků je vzdát se nevýdělečného těžko průmyslového podniku jeho prodejem kupci, jehož zapojení přinese nejrychlejší pozitivní důsledky. „Vedlejší účinky“ navýšení produkce či získání důležité infrastruktury v podobě zásahu do životního prostředí a dalšího oddálení zelené tranzice, ke které má se vstupem do EU Srbsko směřovat, patrně nejsou dostatečně zásadní, aby ovlivnily místní rozhodovací procesy.

Čínské firmy stále vnímají environmentální problémy spíše jako předmět otevřený k diskuzi, což se poté projevuje na jejich počínání v projektech jako je Bor a Poljare-Požega.

¹⁰¹ Prelec, „Eco-Monsters & Eco-Fighters“, 129.

¹⁰² Gloria Dickie et al., „Swiss women win landmark climate case at Europe top human rights court“, *Reuters*, 9. dubna 2024, <https://www.reuters.com/sustainability/climate-activists-seek-breakthrough-human-rights-court-ruling-against-european-2024-04-09/> (staženo 16. dubna 2024).

Vina ale leží i na srbských vládních představitelích, kteří jim navzdory dostatku informací o tomto přístupu otevřeli dveře své země a situaci efektivně neřeší; politolog zabývající se Čínou Konstantinos Tsimonis poměrně přesně tuto situaci pojmenovává jako „synergii selhání.“¹⁰³

Vybrané studie tedy potvrzují mnohá teoretická východiska této práce; dokazují korelaci mezi investicemi ze zemí mimo geopolitický západ, omezenou transparentností a přehlížením životního prostředí.¹⁰⁴ Dále poukazují na možnost přílivu FDI do země formou „známostí“ či osobních dohod a jsou také příkladem neformálního vyjednávání o čínských investicích, které omezuje autoritu státních institucí a přispívá ke konsolidaci politické moci.¹⁰⁵ Příklad dálnice Preljina-Požega také napovídá pravdivosti výstupu Soyaltin-Corelly, která tvrdí, že čínské investice pomáhají vytvářet plodnější prostor pro korupci a napomáhají srbským patronátním systémům.¹⁰⁶

11. Srbská kvalita vládnutí a přístupová jednání do EU

Výstupy případových studií zbývá zasadit do kontextu přístupového procesu EU a zhodnotit jejich kompatibilitu s požadavky *acquis*. To je v této práci učiněno jen na malém počtu příkladných oblastí souvisejících s Borem a dálnicí Peljina-Požega. Hlavní zaměření EU *acquis* je v těchto případech na zadávání veřejných zakázek a dodržování ekologických norem (kapitoly 5 a 27).¹⁰⁷

Nález o praxi obcházení existujících zákonů o veřejných zakázkách v obou případových studiích je problematický, pokud jej porovnáme s přístupem EU k tomuto

¹⁰³ Konstantinos Tsimonis et al., „A Synergy of Failures: Environmental Protection and Chinese Capital in Southeast Europe“, *Journal of Current Chinese Affairs* 48, č. 2 (2019), 6, <https://doi.org/10.1177/1868102620919861> (staženo 16. dubna 2024).

¹⁰⁴ Tena Prelec, „Eco-Monsters & Eco-Fighters“.

¹⁰⁵ Li, „Why a poor governance environment does not deter foreign direct investment“.
Pačarič, „Foreign direct investment (FDI) as indicator of regime type“.

¹⁰⁶ Soyaltin-Corella, „The EU Accession Process, Chinese Finance and Rising Corruption“.

¹⁰⁷ Bogdanović, „‘Kineski poslovi‘ ljudi sa američke crne liste u Srbiji“.

tématu v kapitole 5 *acquis* o veřejných zakázkách. V jejím rámci bylo upozorněno na to, že vytváření výjimek ze zákonů kvůli mezinárodním dohodám je v případě Srbska překážkou v postupu v této kapitole.¹⁰⁸ Komise ve svých reportech (které vydává každý rok k postupu Srbska v přístupových vyjednáváních) opakovaně vyjadřuje svou obavu z pokračujících investic ze třetích zemí, mezi které se řadí i Čína, a zákonů o veřejných zakázkách. Ty jsou sice částečně v souladu s *acquis*, ale nejsou imunní jejich obcházení pod záminkou vládou vyhlášené „urgence.“ Takto zadané zakázky podle Komise často nejsou v souladu s unijními zásadami transparentnosti, ochrany hospodářské soutěže nebo zamezování diskriminace na trhu.¹⁰⁹ Navíc Komise upozorňuje, že by kvůli srbské snaze vstoupit do EU měly být unijní standardy o zadávání veřejných zakázek dodržovány i v případě investic, které nejsou z EU.¹¹⁰ Dále zmiňuje i to, že mezistátní dohody se třetími zeměmi mohou být i v konfliktu se SAA, kterou Srbsko s EU uzavřelo.¹¹¹

Zmínku o problémech v ochraně hospodářské soutěže v případě investic ze třetích zemí by s vysokou pravděpodobností šlo aplikovat i v kapitole 8 *acquis*, která se týká politiky hospodářské soutěže. Ta ale nebyla k roku 2024 se Srbskem otevřena, proto detaily nelze hodnotit. Hospodářskou soutěž je v této práci ale nutné zmínit, protože je klíčem k efektivní alokaci zdrojů za využití tržních mechanismů, kterou EU prosazuje. Zadávání zakázek bez hospodářské soutěže (jako například ve zde zkoumaných případových studiích prostřednictvím mezistátních dohod) vede k neefektivní alokaci zdrojů, protože nedochází k tržnímu procesu.¹¹²

¹⁰⁸ Overview of Activities, *Transparency Serbia*, 10.

¹⁰⁹ „Serbia Report 2019“, Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations, European Commission, 9. května 2019, 60, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/serbia-report-2019-0_en (staženo 21. dubna 2024).

¹¹⁰ „Serbia Report 2022“, Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations, European Commission, 12. října 2022, 23–22, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/serbia-report-2022_en (staženo 21. dubna 2024).

¹¹¹ „Serbia Report 2023“, Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations, European Commission, 8. listopadu 2023, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/serbia-report-2023_en (staženo 21. dubna 2024).

¹¹² Robert Holman et al., „11.7.1 Společenská koordinace a rozptýlená znalost“, in *Dějiny ekonomického*

Další částí *acquis*, ve které lze upozornit na mezery ze strany Srbska ve spojitosti s případovými studii, je kapitola 23 o soudnictví a základních právech. Dobrým příkladem je volba subdodavatelů a zadávání jejich práce v případě dálnice Preljina-Požega. Konkrétním problémem je v tomto případě ignorování korupčních obvinění majitelů vybraných firem (Veselinoviće a Radoičiće) nebo nezveřejňování základních detailů uzavřené dohody.

Tento případ lze použít jako odrazový můstek pro stručné shrnutí širšího postupu Srbska v boji proti korupci, jak jej vyžaduje *acquis*. Srbsko se při otevření kapitoly 23 roku 2016 zavázalo k vytvoření akčního plánu a ke splnění několika průběžných kritérií, jak bývá praxí i v případech jiných kandidátských států a projednávaných kapitol. Data z roku 2018 naznačují, že Srbsko částečně nebo úplně implementovalo 82 % bodů z tohoto plánu, někteří analytici však tvrdí, že jde o „klam čísel,“ který neodpovídá realitě. K plnění mnoha z vytyčených průběžných kritérií v následujících letech nedošlo; například závazek zařadit do jednacího řádu vlády doporučení protikorupční rady nebyl splněn a dokonce byl poté z akčního plánu úplně vyřazen. Podobně nedošlo ani k vyšší kontrole financování kampaní politických stran a panují pochyby o tom, zda dochází k implementaci zákona o *whistleblowerech* (tedy o ochraně oznamovatelů protiprávního jednání), ke kterému se Srbsko také zavázalo.¹¹³

I v kapitole 27 *acquis* o životním prostředí (kterou se Srbskem otevřela EU roku 2021) naznačují případové studie problémy. V případě Boru jde o vysoké hodnoty oxidu siřičitého nebo podezření z přítomnosti jedovatého arsenu, v případě stavby dálnice Poljare-Požega o nelegální sběr materiálů v řece Moravě. Tyto příklady lze znovu dosadit do kontextu reportů Komise: Srbsko by podle ní mělo věnovat více pozornosti dodržování environmentálních standardů EU ve všech investicích, přičemž je v reportech věnována

myšlení, 4. vydání (Praha: C. H. Beck, 2017), 262–264.

¹¹³ Nikola Burazer, *Assessing Serbia's progress on the EU Accession Agenda 2016–2020*, (Bělehrad: Friedrich Ebert Stiftung, červen 2020), 7, <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/16283.pdf> (staženo 20. dubna 2024).

pozornost specificky těm čínským. Komise také varuje před tím, že čínské společnosti profitují na nízkých srbských standardech v environmentálních a sociálních oblastech. Navíc podle ní Srbsko dostatečně nebojuje proti korupci a problémům právního státu spojeným s životním prostředím, což je výtku týkající se i kapitoly 23. Komise také jmenuje konkrétně Bor jako místo, které se opakovaně objevuje mezi oblastmi s nejvyšším znečištěním vzduchu na světě, a vytváří spojitost s těmito hodnoceními a laxním srbským přístupem k životnímu prostředí. Srbsko by podle Komise také mělo rychleji reagovat na občanské stížnosti v této oblasti a zvýšit kvalitu průzkumů environmentálních dopadů čínských investic a jejich transparentnost.¹¹⁴

Srbská NGO Koalicija 27 vytváří každoročně detailní stínové reporty, ve kterých rozebírá problémy přímo související s postupem ve kapitole 27. Právě zde lze najít přímé propojení *acquis* (respektive až na výjimky poměrně obecných reportů od Komise) s případovými studii této práce. Koalicija 27 označila Bor jako příklad obcházení (či nedostatečné implementace) zákona o posuzování vlivů na životní prostředí, což je také součástí podmínek v rámci kapitoly 27. Konkrétně v tomto případě podle Koalicije 27 došlo k využití taktiky „krájení salámu,“ ve které bylo schvalování projektů pod gescí firmy Zijin rozloženo na několik menších projektů, aby nebyl zřejmý jejich celkový dopad na životní prostředí.¹¹⁵ Stejně tak tato NGO upozorňuje na pomalý vývoj politik ochrany ovzduší a krácení rozpočtů na měření kvality ovzduší a vody, i když uznává, že se v Srbsku navyšuje úroveň spolehlivosti dat o jejich měření.¹¹⁶ Příklad dálnice Poljare-Požega a ilegálního využívání materiálu z řeky Moravy zase tato organizace bere jako příklad důsledků nedostatečných srbských zákonů o těžbě říčních sedimentů. Kontrolu podobných případů a jejich omezené stíhání vnímá i v kontextu nedostatku kontrolorů správy vod na území Srbska.¹¹⁷

¹¹⁴ „Serbia Report 2022“, 22–24.

¹¹⁵ Shadow Report Chapter 27, Koalicija 27, 23,

¹¹⁶ Ibid., 38–39, 45.

¹¹⁷ Ibid., 81–82.

Kapitola 28 *acquis* se věnuje veřejnému zdraví a částečně tedy souvisí s kapitolou 27, stejně jako kapitola 8 ale ještě nebyla v přístupových vyjednáváních mezi EU a Srbskem otevřena a nelze ji tedy detailněji hodnotit.

Aspekty kvality vládnutí, které jsou na základě případových studií v této práci zkoumány, poukazují na několik z důvodů pomalého srbského postupu v přístupových vyjednáváních. Mimo konkrétní příklady rozhodnutí a praktik kolidujících s požadavky *acquis* tyto studie ukazují, že Srbsko sice v mnohých oblastech zavedlo unijně požadovanou legislativu, ale jejich neúplná implementace zůstává zásadním problémem.

12. Diskuze

Bakalářská práce poukazuje skrze případové studie a následné analýzy na propojení mezi srbskou kvalitou vládnutí, jak ji lze chápat prostřednictvím čínských investic v Srbsku, a přístupovým procesem Srbska do EU v konkrétních kapitolách *acquis*. Praxe, kterou Srbsko v případech čínských investic aplikuje (například obcházení existujících zákonů o veřejných zakázkách nebo nedostatečný boj proti znečišťování životního prostředí), se podle této práce přiči požadavkům na jednání kandidátského státu, jak je popsáno v *acquis*.

Práci je třeba chápat v jejím úzkém výběru několika aspektů kvality vládnutí; nejde o všezahrnující analýzu stavu všech existujících principů srbské kvality vládnutí a jejich obsáhlou komparaci s *acquis*, ale o selekci těch, které jsou spojené s čínskými investicemi v zemi. To textu zabraňuje být obecnou hodnotící analýzou srbských prospektů o vstupu do EU, na druhou stranu však práce díky tomuto přístupu nabízí neobvyklou perspektivu na srbský vstup do EU prostřednictvím čínské BRI a otevírá prostor pro další studie. V přístupu práce je důležité zaměření ne na praxi „Číny jako třetí země,“ ale na povolování jejího přístupu k obchodování a správě veřejně významných projektů v Srbsku, který je v mnoha oblastech v konfliktu s *acquis*, jež má Srbsko plnit. Toto propojení činí srbský přístup k čínským investorům problematický a poukazuje na preference srbských vládních představitelů v praxi kvality vládnutí.

Tuto práci – a proces srbských přístupových vyjednávání s EU – je také nutné vnímat

v kontextu sporu o nezávislost Kosova. Ten je jednou z nejvýznamnějších brzd, které brání vstupu Srbska do Unie, která považuje normalizaci vztahů mezi Srbskem a Kosovem za zásadní část přístupových jednání jak Srbska, tak Kosova. Tento proces se ale posouvá velmi pomalu. 18. května 2023 se sice obě strany pod gescí EU dohodly na implementaci nové dohody z téhož roku, EU ale ve svém ročním reportu upozorňovala na absenci v jejím postupu.¹¹⁸

Srbsko čelí také problémům s implementací legislativy, kterou přijalo ve své snaze o postup v přístupových jednáních (a v duchu kondicionality EU). Postupně byla ale i tak se Srbskem otevírána vyjednávání dalších kapitol *acquis*. Tento stav se dotýká odborné literatury o správnosti nastavení systému kondicionality EU a potenciálním vytváření tzv. Potěmkinových vesnic mezi kandidátskými státy; i v tomto ohledu může tato práce sloužit jako podklad pro další studie.

Zde zkoumaný výběr principů kvality vládnutí a s ním spojených kapitol *acquis* neexistuje ve vakuu. Mezi problémy s korupcí, transparentností a zadáváním veřejných zakázek, přístupem k životnímu prostředí či zasahováním státu do hospodářské soutěže je třeba vnímat kontext, který práce představila ve svých úvodních částech: například úpadek liberální demokracie a nezávislosti vysoce sledovaných médií v Srbsku a veřejné mínění rozpolcené mezi EU, Ruskem a Čínou. Nabízí se otázka, proč není v *acquis* hlouběji zakotvena zásada nezávislosti médií (lze ji najít v kapitole 23 pod „respektováním listiny základních práv EU,“ ve které je zmíněno dodržování plurality a nezávislosti médií).¹¹⁹ Práce ji v úvodu zmínila jako součást kategorie kvality vládnutí zvané „hlas a odpovědnost,“ v průběhu další analýzy se ale linka mezi nezávislostí médií a *acquis* prokázala jako úzká. Po zařazení stavu médií a veřejného mínění do kontextové části práce nakonec nevyvstal v případových studiích konkrétní příklad zneužití médií a proto nebyl prostor se na toto téma zaměřit. Přesto by však mělo zaznít alespoň okrajově.

¹¹⁸ „Serbia Report 2023“, 94–97.

¹¹⁹ Článek 11 odst. 2 Listiny základních práv Evropské Unie.

Absence detailnějšího zakomponování principu nezávislosti médií od politického vlivu do *acquis* se zdá klíčová i pokud vnímáme Srbsko jako stát na geopolitickém rozhraní mezi EU a zmíněnou Čínou či Ruskem. Pokud srbsští státní představitelé prezentují v médiích pro vlastní prospěch mezistátní dohody s Čínou jako nutné a dobré, zatímco EU, která je pro Srbsko obecně významnějším partnerem, zůstane v myslích Srbů jako kritik národních hodnot a suverenity státu, nabývají čínské investice, srbský přístup k nim a role médií mnohem vyšší váhu.¹²⁰ Zároveň otevírají i diskuzi o tom, jak EU reaguje na současnou geopolitickou situaci; zda věnováním pozornosti technickým pokrokům v *acquis* za cenu upevňování současného politického režimu v Srbsku, nebo větším důrazem na kvalitu vládnutí a principy právního státu.

Předpoklad toho, že zásady svobodného evropského trhu a technické postupy v integraci automaticky povedou k dodržování právního státu je narušován v posledních letech například konsolidací mediálního vlivu v Maďarsku či na Slovensku, ale i v kandidátském Srbsku. Jistý posun v tomto unijním předpokladu ilustruje nedávný postup v přijetí European Media Freedom Act (evropský zákon o svobodě médií), který má na území EU prosazovat svobodu, transparentnost a nezávislost médií.

Příklady Boru a dálnice Poljare-Požega ilustrují technické záležitosti přístupového procesu do EU a jeho zdržujících faktorů, které spočívají v netransparentním přístupu k veřejným zakázkám, obcházení existujících zákonů, korupčním jednání či nezodpovědném přístupu k životnímu prostředí, srbský vstup do EU ale nestojí jen na nich. Je vhodné je vnímat v kontextu současné srbské politiky a stavu liberální demokracie, veřejného mínění v Srbsku a principu kondicionality EU.

Závěr

Cílem této práce bylo porovnat principy kvality vládnutí – které byly vybrány

¹²⁰ „Public Opinion in Kosovo, Serbia, Bosnia and Herzegovina, and North Macedonia“, 39, 52.

prostřednictvím čínských investic v Srbsku – s požadavky EU v rámci *acquis*. V úvodu práce naznačila, že tyto aspekty vládnutí naznačují nepravděpodobnost blízkého vstupu Srbska do EU, protože nejsou v souladu s *acquis*. Případové studie v kapitolách 8 a 9 a následovně analytické kapitoly potvrdily hypotézu, že je srbská kvalita vládnutí ve zde zkoumaných oblastech zpomalujícím faktorem přístupových jednání. Dále tyto studie doložily konkrétní příklady dokazující propojení přístupového procesu do EU (specificky *acquis*) s některými principy kvality vládnutí.

Práce dále tyto původně poměrně obecně pojmenované principy kvality vládnutí popisuje konkrétně. Na základě případové studie měďného komplexu v Boru a dálničního úseku Poljare-Požega poukazuje na tři hlavní aspekty kvality vládnutí, které souvisí s kapitolami 5, 23 a 27 *acquis*:

1. Obcházení existujících zákonů o veřejných zakázkách prostřednictvím využívání mezinárodních dohod kvůli „urgenci situace“ (v případě prodeje RTB Bor i ve výběru půjčky a zadávání stavby dálnice Poljare-Požega).
2. Nedostatečnou ochranu před korupčním jednáním (v případě schvalování subdodavatelů v případě Poljare-Požega).
3. Nedostatečný zájem o negativní dopady velkých zakázek na životní prostředí (v případě vysokého znečištění v Boru a nelegální těžby říčních sedimentů pro stavbu dálnice Poljare-Požega).

Zkoumání těchto částí kapitol 5, 23 a 27 *acquis* ukázalo, že Srbsko sice vykazuje poměrně dobrou úroveň souladu legislativy s unijními požadavky, její implementace ale zůstává výrazným problémem.

Práce také prokázala význam výběru konkrétně čínských investic BRI pro zkoumání srbské kvality vládnutí a jejího souladu s *acquis*. Na jednu stranu se preferenční zacházení s čínskými partnery hůře reflektuje v samotném hodnocení postupů Srbska v přístupových vyjednáváních (možné to ale je; s ohledem na tyto investice bývá upozorňováno na nutnost aplikovat standardy EU i na jednání s „třetími zeměmi“). Na druhou stranu však čínské ekonomické angažmá v Srbsku poukazuje na širší geopolitickou realitu, ve které se srbská

přístupová jednání odehrávají. Samostatným problémem v přístupových vyjednáváních je otázka normalizace vztahů s Kosovem.

V tomto ohledu podněcuje bakalářská práce další studie o tom, zda by *acquis* měla více reflektovat geopolitickou situaci, dávat větší důraz na právní stát a opatrněji ve své kondicionalitě odměňovat kandidátské státy, které se podobají potěmkinovým vesnicím. Zde omezeně zkoumaná média a veřejné mínění také vyzývají k dalším studiím; například právě kvůli jejich potenciálu ovlivňovat vůli ke vstupu do EU mezi obyčejnými občany, na jejichž mínění tradičně reagují politici, které si tito občané zvolí.

Další akademici by také mohli navázat na případové studie v této práci a zkoumat podobné příklady napříč WB6, aby se postupně mohl vytvořit komplexní obraz čínského angažmá v tomto regionu a jeho vztahu se vstupem místních států do EU. Evropská unie totiž není jediným zahraničním aktérem usilujícím o získání WB6 na svou stranu a Čína se jako rival EU projevuje zejména v Srbsku velmi asertivně.

I kvůli geopolitickému kontextu přístupových jednání je ale zásadní neopomíjet roli srbských vládních představitelů. Ti se v posledních letech podíleli na srbském zahraničně politickém rozkročení (tzv. *politice alternativ*), která má ve spojení s omezenou nezávislostí médií svůj podíl na veřejném mínění v Srbsku a pomalém procesu v přístupových jednáních s EU.

Summary

The aim of this paper was to compare the several principles of good governance selected through Chinese investment in Serbia with the EU requirements in the *acquis*. In the introduction, the thesis suggested that these aspects of governance indicate the unlikelihood of Serbia's imminent accession to the EU because they are not in line with the *acquis*. The case studies in chapters 8 and 9 and the subsequent analytical chapters confirmed the hypothesis that Serbian governance quality in the areas examined in this thesis truly is a delaying factor in accession negotiations. Furthermore, these studies have provided specific examples demonstrating the link between the EU accession process (specifically the *acquis*)

and some of the principles of quality of governance.

The thesis then goes on to describe these initially rather generic principles of quality of governance in specific terms. Using the case study of the copper complex in Bor and the Poljare-Pozega motorway section, it highlights three main aspects of good governance that are related to chapters 5, 23 and 27 of the *acquis*:

1. Circumvention of existing procurement laws with international agreements to "urgently address current situation" (for example in the case of the sale of RTB Bor and in the loan selection and procurement of the construction of the Poljare-Pozega highway).
2. Insufficient protection against corrupt practices (in the case of the approval of subcontractors in the Poljare-Pozega case).
3. Lack of concern for negative environmental impacts of large contracts (in the case of high pollution in Bor and illegal extraction of river sediments for the condition of the Poljare-Pozega highway).

Examination of these sections of Chapters 5, 23 and 27 of the *acquis* has shown that while Serbia has a relatively good level of legislative compliance with EU requirements, implementation remains a significant problem.

The thesis also demonstrated the value of selecting specifically Chinese BRI investments to examine Serbia's governance quality and its compliance with the *acquis*. On the one hand, preferential treatment of Chinese partners is less easily reflected in the actual assessment of Serbia's practices in accession negotiations (but it is possible; with regard to these investments, the need to apply EU standards to negotiations with "third countries" is often pointed out). On the other hand, however, Chinese economic engagement in Serbia points to the broader geopolitical reality in which Serbia's accession negotiations are taking place. A separate issue in the accession negotiations is the question of normalising relations with Kosovo.

In this respect, the thesis prompts further study on whether the *acquis* should be more reflective of the geopolitical situation, place more emphasis on the rule of law, and be more

cautious in its conditionality to reward candidate states that resemble Potemkin villages. The limited media and public opinion researched in this thesis also calls for further study; precisely because of its potential to influence the will to join the EU among ordinary citizens, whose opinions are traditionally acted upon by the politicians these citizens elect.

Other academics could also build on the case studies in this paper and examine similar examples across the WB6 to gradually build a comprehensive picture of Chinese engagement in the region and its relationship with local states' accession to the EU. Indeed, the EU is not the only foreign actor seeking to win the WB6 to its side, and China has been very assertive as a rival to the EU, particularly in Serbia.

However, also because of the geopolitical context of the accession negotiations, it is crucial not to neglect the role of Serbian government officials. They have been involved in Serbia's foreign policy divide in recent years (the so-called politics of alternatives), which, combined with limited media independence, has had its share on the transformations of public opinion in Serbia and the slow process in the EU accession negotiations.¹²¹

¹²¹ Text závěru byl přeložen prostřednictvím aplikace DeepL 22. dubna 2024. Pomocí stejné aplikace byl přeložen abstrakt práce.

Použitá literatura

Aune, Anders. „Deconstructing the European Commission’s discourse on Serbia Accession Process – A Critical Discourse Analysis on the Annual Progress Reports from 2010 to 2021“. *Eudaimonia* 6, č. 2 (2022): 5–36, https://doi.org/10.51204/IVRS_22201A (staženo 16. března 2024).

„Autoput Požega-Boljare: Srbija potpisala memorandum s Kinezima“. *Ivestitor*. 29. března 2018. <https://investitor.me/2018/03/29/autoput-pozega-boljare-srbija-potpisala-memorandum-s-kinezima/> (staženo 13. dubna 2024).

Armakolas, Ioannis, Barbora Chrzová, Petr Čermák a Anja Grabovac, eds. *Western Balkans at the Crossroads: Ways Forward in Analyzing External Actors’ Influence*. Prague Security Studies Institute, Praha, 2021. https://www.pssi.cz/download//docs/8604_western-balkans-at-the-crossroads-ways-forward-in-analyzing-external-actors-influence.pdf (staženo 26. prosince 2022).

BankTrack. „Bianco Copper Mine Peru“. Naposledy upravené 1. listopadu 2015. https://www.banktrack.org/project/rio_blanco_copper_mine/pdf (staženo 3. července 2023).

Bieber, Florian a Nikolaos Tzifakis. *The Western Balkans in the World Linkages and Relations with Non-Western Countries*. Routledge, New York, 2019. <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=5798135> (staženo 13. března 2024).

Bjeloš, Maja, Branko Čečen, Bojan Elek, Gordana Grujičić, Srđan Hercigonja, Marija Ignjatijević, Tanja Ignjatović, Milan Igrutinović, Miloš Jovanović, Jasmina Krnić et al., *Preugovor Alarm Report on the Progress of Serbia in Chapters 23 and 24*, eds. Jelena Pejić Nikić. Belgrade Center for Security Policy, Bělehrad, květen 2021. <https://preugovor.org/Alarm-Reports/1642/Alarm-Report-on-Progress-of-Serbia-in-Chapters-23.shtml> (staženo 15. dubna 2024).

Boese, Vanessa A., Nazifa Alizada, Martin Lundstedt, Kelly Morrison, Natalia Natsika, Yuko Sato, Hugo Tai a Staffan I. Lindberg. *Democracy report 2022 Autocratization Changing Nature?* Varieties of Democracy Institute (V-Dem), Göteborg, 2022. https://v-dem.net/media/publications/dr_2022.pdf (staženo 30. března 2024).

Burazer, Nikola. *Assessing Serbia's progress on the EU Accession Agenda 2016–2020*. Friedrich Ebert Stiftung, Bělehrad, červen 2020. <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/16283.pdf> (staženo 20. dubna 2024).

Burazer, Nikola, Nikola Cuckić, Emina Muminović a Zorana Dimitrijević. *Serbian Media Reporting on the European Union 2020 Love from China and Slaps from Brussels*, eds. Nemanja Todorović Štiplija. Centar Savremene Politike, European Western Balkans, Bělehrad, 2021. <https://europeanwesternbalkans.com/wp-content/uploads/2021/04/Serbian-Media-Reporting-on-the-European-Union-2020-Love-from-China-and-slaps-from-Brussels.pdf?fbclid=IwAR3IJdkQRmD7Edwzzb8Oaau6L8UIBuZGKYe7TIThXbDdfGyHlWoo8xaF1Bw> (staženo 21. března 2024).

Bogdanović, Nevena. „‘Kineski poslovi‘ ljudi sa američke crne liste u Srbiji“. *Radio Slobodna Evropa*. 6. dubna 2023. <https://www.slobodnaevropa.org/a/radoicic-veselinovic-srbija-put/32352098.html> (staženo 15. dubna 2024).

Collins Dictionary. „State capture“. Definition of ‘state capture’. <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/state-capture> (staženo 18. dubna 2024).

Council of the European Union. „EU enlargement policy“. <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/enlargement/> (staženo 20. dubna 2024).

Council of the European Union. „Infographic – the EU: main trade partner and investor in the Western Balkans“. 2022. <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/the-eu-main-trade-partner-and-investor-for-the-western-balkans/> (staženo 1. dubna 2024).

Čečen, Branko, Katarina Đokić, Saša Đorđević, Gordana Grujičić, Marija Ignjatijević, Tanja

Ignjatović, Milan Igrutinović, Jasmina Krunić, Vanja Macanović, Zlatko Minić et al. *Preugovor Alarm Report on the Progress of Serbia in Chapters 23 and 24*, eds. Sanja Đurković. Belgrade Center for Security Policy, Bělehrad, září 2019. <https://preugovor.org/Alarm-Reports/1553/Coalition-prEUgovor-Report-on-Progress-of-Serbia.shtml> (staženo 15. dubna 2024).

„Demostat: Radovi na deonici auto-puta Preljina-Požega uveliko kasne“. *Danas*. 1. srpna 2023. <https://www.danas.rs/vesti/ekonomija/demostat-radovi-na-deonici-auto-puta-preljina-pozega-uveliko-kasne/> (staženo 15. dubna 2024)

Dickie, Gloria, Kate Abnett a Christian Levaux. „Swiss women win landmark climate case at Europe top human rights court“. *Reuters*. 9. dubna 2024. <https://www.reuters.com/sustainability/climate-activists-seek-breakthrough-human-rights-court-ruling-against-european-2024-04-09/> (staženo 16. dubna 2024).

Dimitrijević, Duško. „Serbia-China Comprehensive Strategic Partnership – the Foreign Policy Paradigm of the “New Silk Road”“. *Eurasian Integration: Economics, Law, Politics* 30, č.4 (prosinec 2019): 94–106, https://www.researchgate.net/publication/338159838_Serbia-China_Comprehensive_Strategic_Partnership_-_the_Foreign_Policy_Paradigm_of_the_New_Silk_Road_Serbsko-kitajskoe_vsestoronnee_strategiceskoe_partnerstvo_kak_vnesnepoliticskaa_paradigma_Novogo_Se (staženo 3. dubna 2024).

Dragojlo, Sasa. „Serbia Green NGOs File Charges Against Lithium Mining Giant“. *Balkan Insight*. 14. června 2021. <https://balkaninsight.com/2021/07/14/serbia-green-ngos-file-charges-against-lithium-mining-giant/> (staženo 15. dubna 2024).

Europeana. „The Bor Mine in Serbia“. <https://www.europeana.eu/en/blog/the-bor-mine-in-serbia-labour-and-landscape-throughout-the-20th-century> (staženo 19. dubna 2024).

European Commission. „A credible enlargement perspective for and enhanced EU

engagement with the Western Balkans“. Štrasburk. 6. února 2018. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:d284b8de-0c15-11e8-966a-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF (staženo 13. března 2024).

European Commission. „Chapters of the acquis“. European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations (DG NEAR). https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/conditions-membership/chapters-acquis_en (staženo 12. března 2024).

European Commission. „Overview – Instrument for Pre-accession Assistance“. European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations (DG NEAR). https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/overview-instrument-pre-accession-assistance_en (staženo 13. června 2024).

European Commission. „Serbia Report 2019“. Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations. 9. května 2019. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/serbia-report-2019-0_en (staženo 21. dubna 2024).

European Commission. „Serbia Report 2022“. Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations. 12. října 2022. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/serbia-report-2022_en (staženo 21. dubna 2024).

European Commission. „Serbia Report 2023“. Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations. 8. listopadu 2023. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/serbia-report-2023_en (staženo 21. dubna 2024).

European Commission. „Steps towards joining“. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/steps-towards-joining_en (staženo 20. dubna 2024).

EWB. „Serbian media coverage of the EU in 2020: Love from China and slaps from Brussels“. *European Western Balkans*, 6. dubna 2021, <https://europeanwesternbalkans.com/2021/04/06/media-coverage-of-the-eu-in-2020-love->

from-china-and-slaps-from-brussels/ (staženo 12. března 2024).

Freedom House. „Nations in Transit“. 2016. https://freedomhouse.org/sites/default/files/2020-02/FH_NIT2016_Final_FWeb.pdf (staženo 12. března 2024).

Freedom House. „Nations in Transit“. 2020. https://freedomhouse.org/sites/default/files/2020-04/05062020_FH_NIT2020_vfinal.pdf (staženo 12. března 2024).

GOV.UK. „Serbia“. Foreign Travel Advice. <https://www.gov.uk/foreign-travel-advice/serbia/safety-and-security> (staženo 15. dubna 2024).

Hake, Mariya a Alice Radzyner. *Western Balkans: Growing economic ties with Turkey, Russia and China*. Bank of Finland (2019). <https://publications.bof.fi/handle/10024/44871> (staženo 3. dubna 2024).

Holman, Robert, Jiří Havel, Eva Kindlová, Jiří Schwarz, Milan Sojka, Ivo Straka, Miroslav Ševčík a Josef Šíma. „11.7.1 Společenská koordinace a rozptýlená znalost“. In *Dějiny ekonomického myšlení*. 4. vydání. C. H. Beck, Praha, 2017, 262–264.

International Monetary Fund. „Good Governance The IMF’s Role“. 1997. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/exrp/govern/govindex.htm> (staženo 18. března 2024).

Jovanović, Jovan. *The Vučić System An Analysis of the Consolidation and Concentration of Power*. Friedrich Naumann Foundation for Freedom, Bělehrad, 2021. <https://www.freiheit.org/publikation/vucic-system> (staženo 23. března 2024).

Juzová, Jana, Nikola Burazer a Ozskár Roginer. *Serbia’s EU Accession Path: European Integration without democratization?* EUROPEUM Institute for European Policy. Prosinec 2022. <https://europeum.org/data/articles/serbia-s-eu-accession-path-european-integration-without-democratization.pdf> (staženo 23. ledna 2024).

Karášková, Ivana, Konstantinas Andrijauskas, Alicja Bachulska, Una Aleksandra Bērziņa-

Čerenkova, Liisi Karindi, Andreea Leonte, Nina Pejić, Ágnes Szunomár, Filip Šebok a Stefan Vladisavljev. *Empty Shell No More: China's Growing Footprint in Central and Eastern Europe*. Association for International Affairs (AMO), Praha, 2020. www.chinaobservers.eu (staženo 3. dubna 2024).

Kaufmann, Daniel, Aart Kraay a Massimo Mastruzzi. „The Worldwilde Governance Indicators: Methodology and Analytical Issues“. Brookings Institution. Světová banka. Zář 2010. <https://info.worldbank.org/governance/wgi/pdf/WGI.pdf> (staženo 5. března 2024).

Krstinovska, Ana. *China's Aid in the Western Balkans: Supporting Development Undermining Good Governance*. Association for International Affairs (AMO), Praha, únor 2022. <https://chinaobservers.eu/chinas-aid-in-the-western-balkans-supporting-development-undermining-good-governance/> (staženo 15. dubna 2024).

Li, Shaomin. „Why a poor governance environment does not deter foreign direct investment: The case of China and its implications for investment protection“. *Business Horizons* 48, č. 4 (červenec-srpen 2005): 297–302, <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2004.06.002> (staženo 4. března 2024).

Listina základních práv Evropské Unie. EU C 326/02. 26. října 2012, *Úřední věstník*. 20. dubna 2024, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT> (staženo 24. dubna 2024).

Makocki, Michal. „China in the Balkans: The battle of principles“. European council on foreign relations. Naposledy upravené 6. července 2017. https://ecfr.eu/article/commentary_china_in_the_balkans_the_battle_of_principles_7210/ (staženo 6. března 2024).

Marciaq, Florent. „Serbia Looking East, Going West?“. In *The Western Balkans in the World Linkages and Relations with Non-Western Countries*, eds. Florian Bieber a Nikolaos Tzifakis. New York: Routledge, 2019. <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=5798135> (staženo 13.

března 2024).

Ministry of Construction, Transport and Infrastructure. „Preljina-Pozega“. Road Transport, roads and traffic safety. 4. května 2019. <https://www.mgsi.gov.rs/en/projekti/preljina-pozega> (staženo 15. dubna 2024).

Mujanović, Jasmin. „EU Conditionality in the Western Balkans“. In *The Palgrave Encyclopedia of Peace and Conflict Studies*, eds. Oliver P. Richmond a Gezim Visoka. Palgrave Macmillan Cham, Londýn, 2022, 360–366. https://doi-org.access-distant.sciencespo.fr/10.1007/978-3-030-77954-2_212 (staženo 20. dubna 2024).

„Navigating Serbia’s Dangerous Ibar Highway: An Overview of State Road 22“. [dangerousroads.org. https://www.dangerousroads.org/eastern-europe/serbia/5010-ibarska-magistrala.html](https://www.dangerousroads.org/eastern-europe/serbia/5010-ibarska-magistrala.html) (staženo 2024).

Novaković, Igor a Nemanja Todorović Štiplija. *Favoured Friend: What is the benefit for Serbia in the sale of RTB Bor or Chinese Zijin?*. Center for International Private Enterprise (CIPE), Centar Savremene Politike (CSP). 29. září 2020. <https://www.cipe.org/resources/favoured-friend-what-is-the-benefit-for-serbia-in-the-sale-of-rtb-bor-to-chinese-zijin/> (staženo 9. dubna 2024).

Pačariz, Sabina. „Foreign direct investment (FDI) as indicator of regime type: contemporary Serbian – Turkish relations“. *Southeast European and Black Sea Studies*, 22, č. 1, (2022): 101–120, DOI: 10.1080/14683857.2022.2035034 (staženo 4. března 2024).

Petkova, Mirela. *The Environmental Impact of Chinese Projects in the Western Balkans*. Association for International Affairs (AMO), Praha, 2021. https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2021/09/CHOICE_policy-paper_Environmental-Impact.pdf (staženo 11. dubna 2024).

Prelec, Tena. „Eco-Monsters & Eco-Fighters: China's investments in Serbia's Heavy Manufacturing Industry as Seen Through an Environmental Lens“. In *Western Balkans at the Crossroads: Ways Forward in Analyzing External Actors’ Influence*, eds. Ioannis

Armakolas, Barbora Chrzová, Petr Čermák, Anja Grabovac. Prague Security Studies Institute, Praha, 2021, 128–140. https://www.pssi.cz/download//docs/8604_western-balkans-at-the-crossroads-ways-forward-in-analyzing-external-actors-influence.pdf (staženo 5. března 2024).

Prelec, Tena. „‘Our brothers‘, ‘our saviours‘: The importance of Chinese investment for the Serbian government’s narrative of economic rebound“. In *Western Balkans at the Crossroads: Ways Forward in Analyzing External Actors’ Influence*, eds. Ioannis Armakolas, Barbora Chrzová, Petr Čermák a Anja Grabovac. Prague Security Studies Institute, Praha, 2021, 12–22. https://www.pssi.cz/download//docs/8604_western-balkans-at-the-crossroads-ways-forward-in-analyzing-external-actors-influence.pdf (staženo 12. března 2024).

„Public Opinion in Kosovo, Serbia, Bosnia and Herzegovina, and North Macedonia“. International Republican Institute, 2018, 45–66. https://www.iri.org/wp-content/uploads/2019/04/pdf_beacon_w_balkans.pdf (staženo 21. března 2024).

Regional Cooperation Council. „EU Membership“. Balkan Public Barometer. <https://www.rcc.int/balkanbarometer/results/2/> (staženo 21. března 2024).

Richter, Solveig a Natasha Wunsch. „Money, power, glory: the linkages between EU conditionality and state capture in the Western Balkans“. *Journal of European Public Policy* 27, č. 1 (2022): 41–62, <https://doi.org/10.1080/13501763.2019.1578815> (staženo 13. března 2024).

Sekularac, Ivana. „IMF urges Serbia to speed up privatisation of state-owned firms“. *Reuters*. 5. července 2017. <https://www.reuters.com/article/uk-serbia-imf-idUKKBN19Q1FR> (staženo 9. dubna 2024).

„Serbia’s E-763 How China is constructing a high speed road without a license“. *Just Finance International*. 15. února 2022. <https://justfinanceinternational.org/2022/02/15/serbias-e-763-how-china-is-constructing-a->

high-speed-road-without-a-license/ (staženo 14. března 2024).

„Serbia in talks with Shandong Hi-Speed and China Road and Bridge“. *World Highways*. 22. října 2014. <https://www.worldhighways.com/news/serbia-talks-shandong-hi-speed-and-china-road-and-bridge> (staženo 15. dubna 2024).

Sinopsis. „14+1“. Naposledy upravené 19. února 2021. <https://sinopsis.cz/sinopsis/16-1/> (staženo 23. dubna 2024).

Sinopsis. „Jedno pásmo, jedna cesta“. Naposledy upravené 23. června 2016. <https://sinopsis.cz/sinopsis/jedno-pasmo-jedna-cesta/> (staženo 23. dubna 2024).

Soyaltin-Corella, Digidem. „The EU Accession Process, Chinese Finance and Rising Corruption in Western Balkan Stabilitocracies: Serbia and Montenegro“. *Europe–Asia Studies* 78, č. 8 (2023), <https://doi.org/10.1080/09668136.2022.2115013> (staženo 12. března 2024).

The World Bank. „World Bank Applies 2009 Debarment to China Communications Construction Company Limited for Fraud in Philippines Roads Project“. 29. července 2011. <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2011/07/29/world-bank-applies-2009-debarment-to-china-communications-construction-company-limited-for-fraud-in-philippines-roads-project> (staženo 15. dubna 2024).

Transparency Serbia. *Overview of Activities*. Květen 2019. https://www.transparentnost.org.rs/images/dokumenti_uz_vesti/Newsletter_-_May_2019_ENG.pdf (staženo 14. dubna 2024).

Tsimonis, Konstantinos, Igor Rogelja, Ioana Ciută, Anastasia Frantzeskaki, Elena Nikolovska a Besjan Pasha. „A Synergy of Failures: Environmental Protection and Chinese Capital in Southeast Europe“. *Journal of Current Chinese Affairs* 48, č. 2 (2019): 171–200, <https://doi.org/10.1177/1868102620919861> (staženo 16. dubna 2024).

Vangeli, Anastas. „China’s ideational impact in the Western Balkans“. In *Western Balkans*

at the Crossroads: Ways Forward in Analyzing External Actors' Influence, eds. Ioannis Armakolas, Barbora Chrzová, Petr Čermák a Anja Grabovac. Prague Security Studies Institute, Praha, 2021, 39–54. https://www.pssi.cz/download//docs/8604_western-balkans-at-the-crossroads-ways-forward-in-analyzing-external-actors-influence.pdf (26. května 2024).

Vasovic, Aleksandar. „China's Xi highlights Serbia trade as Beijing signs 22 deals“. *Reuters*. 18. června 2016. <https://www.reuters.com/article/us-serbia-china/chinas-xi-highlights-serbia-trade-as-beijing-signs-22-deals-idUSKCN0Z40C6> (staženo 3. dubna 2024).

Vučić, Mihajlo. „European Integration and the Belt and Road Initiative: A Curious case of Serbia“. *Međunarodni problemi* 72, č. 2 (2020): 337–355, <https://doi.org/10.2298/MEDJP2002337V> (staženo 16. března 2024).

„Vučić: Molio sam da se autoput Preljina-Požega završi u januaru sledeće godine“. *NI*. 1. dubna 2021. <https://n1info.rs/biznis/vucic-molio-sam-da-se-autoput-preljina-pozega-zavrsi-u-januaru-sledece-godine/> (staženo 15. dubna 2024).

Vučković, Vladimir. *The West is Dear, but the East is Dearer: Policy Pressures and Actors' Preferences in Serbia*. Prague Security Studies Institute, Praha, 2023. https://www.pssi.cz/download//docs/8604_western-balkans-at-the-crossroads-ways-forward-in-analyzing-external-actors-influence.pdf (21. března 2024).

Vukmirović, Valentina, Milica Kostić-Stanković, Dejana Pavlović, Jovo Ateljević, Dragan Bjelica, Milenko Radonić a Dejan Sekulić. „Foreign Direct Investments' Impact on Economic Growth in Serbia“. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* 23, č. 1 (2021): 122–144, <https://doi.org/10.1080/19448953.2020.1818028> (staženo 5. března 2024).